

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty
Güz/Autumn, 2021, 8 (2), 1183-1216

“GENÇLİK DİN SOSYOLOJİSİ” ÜZERİNE BİBLİYOGRAFİK BİR DEĞERLENDİRME
A Bibliographic Review on “Youth Sociology of Religion”

Fatma ODABAŞI

Dr. Öğt. Üyesi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, Türkiye. e-Mail: fodabasi@marmara.edu.tr Orcid No: 0000-0001-5409-8670

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 15/11/2021
Kabul Tarihi / Accepted: 20/12/2021
Yayın Tarihi / Published: 30/12/2021
Cilt / Volume: 8
Sayı / Issue: 2
Sayfa/ Pages: 1183-1216

Atıf / Cite as: Odabaşı, Fatma. “Gençlik Din Sosyolojisi” Üzerine Bibliyografik Bir Değerlendirme” [A Bibliographic Review on “Youth Sociology of Religion]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 8/2 (2021), 1183-1216

Doi No: <https://www.doi.org/10.17859/pauifd.1024089>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Ithenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar/lar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The Author/s declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

www.dergipark.org.tr/pauifd

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAÜİFD), 8 (2) 2021: 1183-1216

“GENÇLİK DİN SOSYOLOJİSİ” ÜZERİNE BİBLİYOGRAFİK BİR DEĞERLENDİRME*

Fatma ODABAŞI**

Öz

Bu araştırmanın konusu, Türkiye’deki İlahiyat Fakülteleri’nin Din Sosyolojisi anabilim dallarında, gençlik ve din üzerine yapılan lisansüstü çalışmaların genel bir değerlendirmesini yapmaktır. Başka bir ifadeyle, tezler üzerinden bir “Gençlik Din Sosyolojisi” bibliyografyası sunmaktır. YÖK Tez Kataloğundaki gençlik-din konulu literatür taranarak kırk bir adet tezdən oluşan bir liste belirlenmiştir. Çalışma nicel ve nitel değerlendirme olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Nicel değerlendirme kısmında tezlerin; türlerine, yıllarına, üniversitelerine, temalarına, yöntemlerine ve alt gruplarına ait istatistiki bilgiler çeşitli tablolarla sunulmuştur. Nitel değerlendirmede ise, araştırma kapsamına giren tezler incelenmiş ve bazı temalar belirlenmiştir. İlgili temalara dahil olan tezler, konu, yöntem ve varılan sonuçları içine alacak şekilde özetlenmiştir. Araştırmanın amacı, hem gençlik sosyolojisine katkı sağlamak, hem de din sosyolojisi alanında gençlik meselesini çalışmak isteyenlere, ne yapıldığından hareketle neler yapılabileceğine dair yeni fikirler vermektir. Çalışma sonunda, özellikle son yıllarda gençlik konusuna ilginin arttığı ve içerik ve yöntem açısından eksiklikler bulunsa da bir “Gençlik Din Sosyolojisi” nin varlığından söz edilebileceği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Gençlik Sosyolojisi, gençlik, gençlik ve din, gençlik dindarlığı.

A Bibliographic Review on “Youth Sociology of Religion”

Abstract

The subject of this research is to make a general evaluation of postgraduate studies on youth and religion in the Sociology of Religion departments of Theology Faculties in Turkey. In other words, it aims to present a "Youth Sociology of Religion" bibliography through theses. A list of forty-one theses was determined by scanning the literature on youth-religion in the YOK Thesis Catalogue. The study consists of two parts: Qualitative and quantitative evaluation. In the quantitative evaluation presented statistical information about the types, years, universities, themes, methods, and youth subgroups of the theses. The qualitative evaluation part, the theses within the scope of the research were examined and some themes were determined. The thesis related to the determined themes is summarized in a way to include the subject, method(s), and conclusions. The aim of the research is to both contribute to the sociology of youth and to give new ideas to those who want to study the youth issue in the field of sociology of religion, based on what has been done. At the end of the study, it has been revealed that

* Makalenin Etik Kurul İzni gerektirmediğine, yazar/lar arasında çıkar çatışması olmadığına ve makalenin hazırlanmasında herhangi bir kurumdan maddi destek almadığına dair yazarın yazılı beyanı bulunmaktadır.

** Dr. Öğt. Üyesi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, Türkiye. e-Mail: fodabasi@marmara.edu.tr Orcid No: 0000-0001-5409-8670

there has been an increased interest in the subject of youth in recent years and that there is a "Youth Sociology of Religion" even though there are deficiencies in terms of content and method.

Keywords: Sociology of Religion, Youth Sociology, youth, youth and religion, youth religiosity.

Structured Abstract: This study is about the theses on youth and religion in the Sociology of Religion departments of Theology Faculties. The research is bibliographic and conducted using a descriptive style. Forty-one theses were analyzed in terms of both qualitative and quantitative aspects. In the qualitative evaluation, twenty themes were determined, and the relevant theses were summarized by considering the subject, method, and conclusions. In the quantitative evaluation, statistical information is given showing the distribution of theses according to their types, years, universities, methods, themes, and subgroups. In the light of qualitative and quantitative evaluations, the following determinations were reached: In the field of Sociology of Religion, the trend towards youth-religion has started since the 1990s, and there has been a noticeable increase, especially in the second half of the 2000s. While the first-period Sociology of Religion studies conveyed the conceptual and theoretical framework in the foreign literature, the theses on youth-religion started directly on the youth of Turkey and the issues here. Although religious life studies on the perception of religion, religious belief attitudes, and behaviors of young people have been the priority topics, the diversity of topics that have started to be seen in the Sociology of Religion over time has been reflected in youth studies and researched by associating them with different phenomena such as youth religion-relation, socialization, secularization, consumption, and gender. In all theses, the youth-religion relationship has been handled with a multidimensional religiosity approach and its interaction with various socio-demographic variables. During the study, some youth subgroups such as "university youth, high school youth, overseas youth, disadvantaged youth, Y and Z generations, village and town youth" emerged. The most studied segment is the university and high school youth, which we can call "study youth". It has been observed that there is no thesis about subgroups such as working youth and disabled youth, which constitute a significant part of the young population. Although the quantitative methodological approach is dominant throughout the theses, it is noteworthy that more qualitative approaches have begun to be adopted in recent years. As a result of the quantitative approach, it has been contented with describing the general landscape without going into in-depth analysis. This shortcoming can be overcome by using both methods in a mixed form. Youth-religion studies seem weak in terms of theoretical infrastructure. The main reason for this is that the majority of theses are made up of transfer/reflective master's studies, and the number of doctoral studies that include in-depth theoretical connections and analyses is very few. The primary purpose of sociology is to identify behavior patterns and present "ideal types". Based on theses, it is not possible to present a clear "typology of youth religiosity", and such a generalization would not be correct. However, it can be said that youth religiosity is complex, dynamic, and multidimensional, with individual, rational and skeptical features, traditional and modern influences intertwined the religious and the secular.

Keywords: Sociology of Religion, Youth Sociology, youth, youth and religion, youth religiosity.

GİRİŞ

Gençlik hem bireysel hem de toplumsal anlamda özellikli ve önemli bir dönemdir. Bireysel anlamda fiziksel, zihinsel ve duygusal birçok değişim ve dönüşümün yaşandığı; kişinin anlam dünyasının, inanç ve değerlerinin şekillendiği ve bu süreçte, tereddüt, şüphe, kırılma ve çatışmalarla yüz yüze kaldığı bir geçiş evresidir. Toplumsal anlamda, geleceğin kendileri üzerinden kurgulandığı/inşa

edildiği ve bir anlamda devamın ve istikrarın onlarla sağlandığı bir kategoridir. Bu sebeptendir ki birçok bilim dalı bu dönemle ilgilenmiş ve meseleyi kendi bakış açılarından ele almışlardır. Sosyoloji, bunların önde gelenlerindedir ve Gençlik Sosyolojisi adında bir alt dalı da vardır. Türkiye gibi dikkate değer oranda¹ genç nüfusa sahip ülkelerde gençlik çalışmaları her zaman önem arz eder. Nitekim içerik ve metodik eksikliklere rağmen kapsamlı bir Gençlik Sosyolojisi literatüründen bahsedilmektedir.²

Gençlik konusu, İlahiyat içinde de farklı disiplinlerin ilgi alanına girmiş ve Temel İslam Bilimleri ve İslam Tarihi ve Sanatları bölümlerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır.³ Konunun sosyal bilim perspektifiyle ele alınıp incelendiği bilim dalları ise, Felsefe ve Din bilimleri içinde yer alan, Din Eğitimi,⁴ Din Psikolojisi⁵ ve Din Sosyolojisi gibi alanlardır.

¹ Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2020 yılı sonu itibarıyla Türkiye'nin toplam nüfusu, 83 milyon 614 bin 362 kişidir ve 15-24 yaş grubundaki genç nüfus 12 milyon 893 bin 750 kişidir. Genç nüfus, toplam nüfusun %15,4'ünü oluşturmaktadır. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2020-37242>

² Bkz. Miraç Yaman, “Türkiye’de Gençlik Sosyolojisi Çalışmalarına Dair Bibliyografik Bir Değerlendirme”, *Alternatif Politika*, 5/2 (2013), 114-138.

³ İlahiyat Fakülteleri’nin Temel İslam Bilimleri ve İslam Tarihi ve Sanatları Bölümlerinde gençlik konusuyla ilgili tezlere bazı örnekler: Seyfullah Kara, *Hz. Peygamber (S.A.V) Döneminde Gençlik*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1996; İlhami Günay, *Kur’an-ı Kerim’de Gençlik Tipolojileri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2003; Refik Öztürk, *Gençlerin Ahiretle İlgili Düşüncelerinin Kelâmî Açısından Değerlendirilmesi (Uşak Üniversitesi Örneği)*, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Kelam Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

⁴ Din Eğitimi’nde gençlikle ilgili yapılan tezlere birkaç örnek: Saadettin Özdemir, *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 1999; Kadir Ak, *17 - 25 Yaş Gençlerde Görülen Bazı Dini Şüpheler Ve Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2002; Nesime Tanrıverdi, *Gençlere Allah İnancı Eğitiminde “Esmâ-î Hüsnâ”*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

⁵ Din Psikolojisinde gençlik ve din konusuyla ilgili tezlere şu örnekleri verebiliriz: Züleyha Akyüz, *Gençlerde Benlik Saygısı Ve Tanrı Tasavvuru*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Ana Bilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010; Berna Kesmen, *Gençlerdeki Hazcılığa (Hedonizm) Psikolojik Ve Manevi Yaklaşım*, Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı/Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2012; Esra Okumuş, *Genç Yetişkinlerde Narsisizm Ve Dindarlık İlişkisi Kayseri: Kocasinan İlçesi Örneği*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

İlahiyat alanında din bilimlerine ilginin artması, Din Sosyolojisine yönelişi de artırmıştır. 1949 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin açılışıyla başlayan Din Sosyolojisinin kurumsallaşma süreci, özellikle 90'lı yıllardan itibaren İlahiyat Fakültelerinin sayılarının artmasına paralel olarak hız kazanmıştır. Başlangıç aşamasında, alanın temel kavram ve teorilerinin aktarılmasına yönelik çalışmalar yapan bu disiplin, zamanla bakışını kendi toplumunun meselelerine çevirmiş ve hem metodik hem de içerik olarak daha özgün çalışmalar yapar hale gelmiştir.⁶ Gençlik ve din ilişkisine dair çalışmalar da bu kapsamdadır.

Bu araştırmanın konusu, Türkiye'deki İlahiyat Fakülteleri'nin Din Sosyolojisi anabilim dallarında gençlik ve din üzerine yapılan lisansüstü çalışmaların genel bir değerlendirmesini yapmaktır. Başka bir ifadeyle, tezler üzerinden bir Gençlik Din Sosyolojisi bibliyografyası sunmaktır. Daha önce rastlamadığımız "Gençlik Din Sosyolojisi" adlandırması bize aittir ve bu çalışma, bir açıdan böyle bir alanın varlığından bahsetmenin mümkün olup olmadığını da gösterecektir. Araştırma, konuya ilişkin din sosyolojisi yaklaşımlarını, çalışılan temaları ve kullanılan yöntemleri sunmak suretiyle gençlik ve din konusundaki genel fotoğrafı çekmek gibi teorik amacı ve bunun da ötesinde gençliğin din algısını ve konuyla ilgili soru(n)larını tespit etme gayretini de muhtevindir. Bu bağlamda, genel olarak gençlik politikaları oluşturmaya özel olarak da ilahiyatçılar nezdinde gençlik meselelerine yönelik yaklaşımlar geliştirmeye faydalı olacaktır kanaatindeyiz. Araştırmanın, Gençlik Sosyolojisi/Gençlik Din Sosyolojisi alanına katkısı yanında, konuya ilgi duyan araştırmacılara yeni çalışma konuları hakkında fikir vermesi de umulmaktadır. Araştırma Türkiye'deki üniversitelerin Din Sosyolojisi anabilim dallarında, 1989-2021⁷ yılları arasında yapılan ve YÖK Tez Kataloğunda yer alan yüksek lisans ve doktora tezleriyle sınırlıdır.

Araştırma, konuyla ilgili birkaç çalışmadan esinlenerek kurgulanmıştır. Bunlardan ilki Miraç Yaman'ın "Türkiye'de Gençlik Sosyolojisi Çalışmalarına Dair Bibliyografik Bir Değerlendirme" adlı makalesidir.⁸ Yazar üç bölümde sunduğu çalışmada, 1923-2012 yılları arasında gençlik üzerine yapılan sosyolojik çalışmaları, temaları, genel eğilimleri, akademi ve akademi dışındaki çalışmaların temel özelliklerini ve konuyla ilgili seçtiği çalışmaları kapsamlı ve detaylı analiz ederek gençlik sosyolojisi çalışmalarında önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Diğer bir araştırma, gençlik üzerine çalışmalarıyla bilinen Vehbi Bayhan'ın makalesidir.⁹ Bayhan da Yaman'ın çalışmasına benzer şekilde, gençlik çalışmalarını

⁶ İhsan Çapcıoğlu, "Türkiye'de Din Sosyolojisi: Tarihsel Arkaplan ve Yeni Gelişmeler", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2/1 (2009), 225-230.

⁷ 1989 yılının başlangıç olarak seçilmesi, YÖK Tez Kataloğunda gençlik-din konulu en eski tez tarihinin bu olması sebebiyledir.

⁸ Miraç Yaman, "Türkiye'de Gençlik Sosyolojisi Çalışmalarına Dair Bibliyografik Bir Değerlendirme", *Alternatif Politika*, 5/2 (2013), 114-138.

⁹ Vehbi Bayhan, "Türkiye'de Gençlik Sosyolojisi Çalışmaları", *Sosyoloji Konferansları*, 52 (2015), 355-390.

tarihsel bağlamıyla ve sosyokültürel değişimlerle ilişkilendirerek ele almıştır. Bayhan’ın üzerinde durduğu diğer hususlar, Türkiye’deki gençlik çalışmalarında kuşak temelli analizlerin eksikliği ve üniversitelerde gençlik sosyolojisi derslerinin yetersizliğidir.

Bu iki çalışma da genel anlamda gençlik sosyolojisi çalışmalarına dairdir. Meseleyi daha özel bir alana çekip bizim araştırma konumuz olan gençlik ve din konusuna baktığımızda, çalışmamızın modelini belirlerken istifa ettiğimiz başka araştırmalar da vardır. Bunlardan biri, İsmail Akyüz’ün “Türkiye’de Gençlik, Din Ve Değerler Konusunda Yapılan Ampirik Araştırmaların Yöntem Ve İçerik Analizi” adlı makalesidir.¹⁰ Akyüz araştırmasında, değerler, ergenlik, gençlik ve dindarlık kavramlarını açıkladıktan sonra, ağırlıklı olarak 2000-2013 yılları arasında gençlik, din ve değerler konusunda yapılan ampirik çalışmalardan seçtikleri hakkında değerlendirmeler yapmıştır.

Yararlandığımız başka bir araştırma, Akyüz’ün çalışmasına göre çok daha kapsamlı olan *Gençlik ve Din, Değer ve Ahlâk Konulu Eserler Bibliyografyası (1910-2017) Türkiye Gençlik Bibliyografyası Serisi-1* adlı çalışmadır.¹¹ Hem incelenen zaman aralığı hem de temalar açısından çok muhtevalı olan bu çalışma, din, değer ve ahlâk temalarıyla ilgili, farklı bilim dallarında yapılan tez, makale ve kitap türündeki tüm çalışmaları içine almaktadır.

Bizim araştırmamız, 1989-2021 yıllarında, Türkiye’deki İlahiyat Fakülteleri’nin Din Sosyolojisi Anabilim dallarında gençlik ve din konularının ele alındığı yüksek lisans ve doktora çalışmalarını kapsamaktadır.¹² Bilim dalı tahdidini ve temalar

¹⁰ İsmail Akyüz, “Türkiye’de Gençlik, Din Ve Değerler Konusunda Yapılan Ampirik Araştırmaların Yöntem Ve İçerik Analizi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVII/30 (2014), 1-20.

¹¹ DEM, *Gençlik ve Din, Değer, Ahlak Konulu Eserler Bibliyografyası (1910-2017) Türkiye Gençlik Bibliyografyası Serisi-1*, (İstanbul: Çınar Matbaacılık 2019). Bu eserden, tabloların hazırlanması ve yorumlanması esnasında da istifa edilmiştir.

¹² Gençlik-din konularını İlahiyat disiplini dışında olmakla beraber, Din Sosyolojisi perspektifiyle ele alan çalışmaların bulunduğu muhakkaktır. Konunun sadece İlahiyat Fakülteleri/Din Sosyolojisi tekelinde olduğu gibi bir iddia söz konusu değildir. Ancak araştırmamızın çerçevesini çizerken biraz da makale sınırını aşabileceği endişesinden dolayı bu tür bir sınırlılık tarafımızca uygun görülmüştür. Din Sosyolojisi bilim dalı dışında olmakla birlikte benzer perspektifte çalışmalar, daha çok sosyoloji, antropoloji, kültürel çalışmalar ve iletişim gibi alanlarda yapılmıştır. Şu tezleri örnek verebiliriz: Vefa Adıgüzel, *Gençlerin Siyasallaşması Ve Siyasal Katılımında Kimlik Ve Din Etkisi: Bingöl Örneği*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020; Sare Aydın, *Üniversite Gençliğinin Kurumsal Ve Öznel Dindarlığa Bakışı Ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi*, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020; Nida Sümeyya Çetin, *Medyanın Gençlerin Dini Kimlik İnşasındaki Rolü: İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Ve İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, 2020; Zeynep Dilekli, *Kendini Dindar Olarak Tanımlayan Gençlerin Aile Algısı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Afyonkarahisar İli Örneği*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019; Muhammed Bahaddin Koç, *Dindar Ailelerin Çocuklarında Karşı Cins Arkadaşlık Algısı: Lise Son Sınıf Öğrencisi Gençler Üzerine Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011; Özlem Avcı, *Bir Özneleşme Örneği Olarak İstanbul’da Dindar Üniversite Gençliği*, Mimar

bakımından Akyüz'ün çalışmasından daha sınırlı olmakla beraber ampirik çalışmalar dışındakileri ve daha geniş bir zaman aralığını ele almış olması bakımından daha geniştir.

Çalışmamız, *Türkiye Gençlik Bibliyografyası Serisi-1*'den hem incelenen zaman aralığı hem temalar hem de bilim dalları açısından çok daha sınırlıdır. Bu hususlar bütünü görme açısından bazı mahzurlar barındırır da Din Sosyolojisi alanındaki çalışmalara dikkat çekmesi açısından faydaya dönüşebilir. Araştırmamız, söz konusu eserin basıldığı tarihten sonraki çalışmaları görebilme imkanı da sunmaktadır. Nitekim bu dönem aşağıda görüleceği üzere, gençlik-din konusunda en fazla tez yapılan dönemdir.

Bu çalışmanın temel kaynakları, ilgili tezlerdir. Künyeleri metin içinde detaylı bir şekilde verilmiş, kaynakça da ayrıca gösterilmemiştir. Araştırmamız, bibliyografiktir ve betimleyici tarz kullanılarak yapılmıştır. Bibliyografya çalışmaları, öncelikle, belli bir konuyla ilgili mevcut literatürün açığa çıkarılmasını sağlar. Sonrasında elde edilen verileri nicel ve nitel veya her iki tarzda yorumlamayı hedefler. Bu tür çalışmaların temel gayeleri, daha önce yapılan araştırmaları ve varılan sonuçları bir araya getirmek, eleştiriye tabi tutmak, konuyla ilgili ana başlıkları belirlemek ve yeni çalışma konularıyla ilgili projeksiyon sunmaktır.¹³ Çalışmamız esasında bu temel amaçlar serdedilmeye çalışılmıştır.

Araştırma süreci, YÖK Tez Kataloğunda gençlik-din konulu literatürü tespit etmekle başlamıştır.¹⁴ Bu bağlamda bazı anahtar kelimeler seçilmiş ve tarama bunlarla gerçekleştirilmiştir. Bu kelimeler, “genç, gençlik, Y kuşağı ve Z kuşağı”dır. Tarama sonucunda, “genç”le ilgili 2430, “gençlik”le ilgili 485, “Y Kuşağı”yla ilgili 184 ve “Z Kuşağı”yla ilgili 83 adet tez tespit edilmiştir. Tezler, yapıldıkları enstitü, bölüm ve anabilim dalı açısından incelenmiş ve Din Sosyolojisi anabilim/bilim dalında yapılmış kırk bir tezdten oluşan bir liste çıkarılmıştır.¹⁵ Çalışma nicel ve nitel değerlendirme olmak üzere iki bölümden müteşekkildir.

Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Doktora Tezi, 2010; Şerife Altıparmak, *XYZ Kuşağına Mensup Kadınların Din Algılarının Karşılaştırılması: Konya Örneği*, Karatay Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

¹³ DEM, *Gençlik ve Din, Değer, Ahlak Konulu Eserler Bibliyografyası (1910-2017) Türkiye Gençlik Bibliyografyası Serisi-1*, (İstanbul: Çınar Matbaacılık 2019), 12.

¹⁴ Tez taramalarında ve tabloların hazırlanmasında teknik yardım aldığım, doktora öğrencimiz Muhammet Numan Sağırlı'ya teşekkür ederim.

¹⁵ İlahiyat Fakültelerinin lisansüstü çalışmaları, üniversitelerinin Sosyal Bilimler Enstitülerinde gerçekleştirilmektedir. Üst başlık Sosyal Bilimler Enstitüsü alt başlık da Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalıdır. (Bazı tarihlerde İlahiyat Anabilim Dalı şeklinde bir adlandırma da olmuştur.) Din Sosyolojisi Bilim Dalı şeklinde başlıklandırma da görülebilir. (Tezin yapıldığı tarihte, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı lisansüstü programını, bölümden bağımsız açabilecek öğretim üyesi sayısına sahipse bu başlık kullanılmıştır). Sosyal Bilimler Enstitüsü dışında yapılmış olmakla birlikte konumuz çerçevesinde ve din sosyologları danışmanlığında olan birkaç teze de rastlanmış ve araştırma kapsamına alınmıştır.

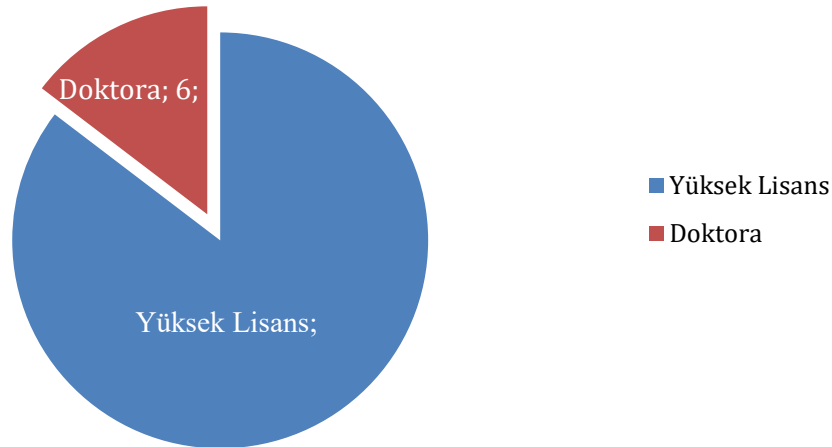
1. Nicel Değerlendirme

Nicel kısımda, gençlik-din alanının genel bir fotoğrafı çekilerek tezlerin türlerine, yıllarına, üniversitelerine, temalarına, yöntemlerine ve gençlik alt gruplarına göre dağılımını gösteren istatistiki bilgiler tablolar halinde sunulmuştur.

1.1. Türlerle Göre Dağılım

Gençlik Din Sosyolojisi tezlerinin türlere göre dağılımına bakıldığında, yüksek lisans tezlerinin daha fazla olduğu görülmektedir. Listedeki 41 tezin 35’i yani %85’i yüksek lisans tezidir. 6 doktora tezi ise bütün tezlerin %14.65’ine denk gelmektedir. Doktora çalışmaları, özgün ve derinlikli çalışmalar olup kişinin o alandaki uzmanlığına işaret eder nitelikte çalışmalardır. Yüksek lisans çalışmaları ise konuyla ilgili temel kaynaklara ulaşarak, bilgilerin bilimsel usullere uygun şekilde derlenip aktarıldığı çalışmalardır. Bu açıdan bakıldığında gençlik-din konusundaki tezlerin özgün değil, aktarıcı nitelikte olduğu dikkati çeker.

Tablo 1: Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

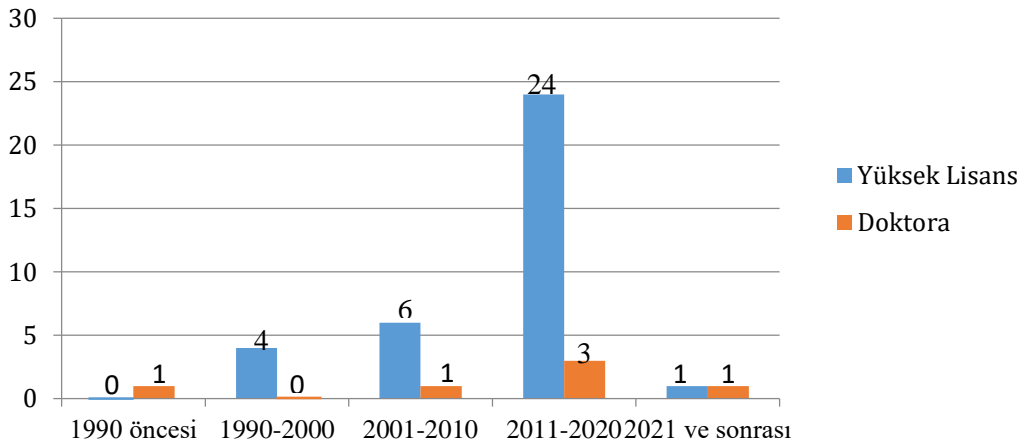

1.2. Yıllara Göre Göre Dağılım

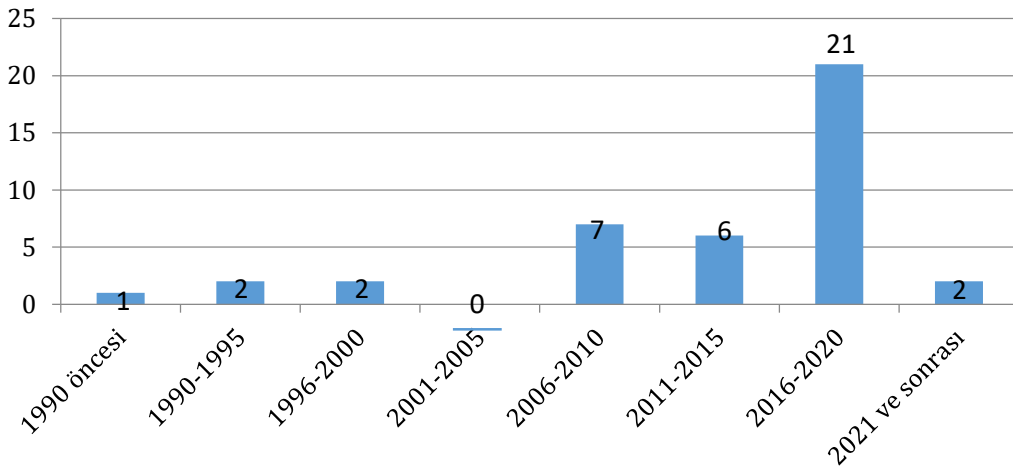
Yapılan tezler arasında 1990 öncesine ait sadece bir tez bulunmaktadır. 1990-2000 arasında düz çizgide seyreden bir ilerlemeyle toplam 4 tez yapılmıştır. 2001-2005 arası en durağan dönemdir ve hiç çalışma yapılmamıştır. 2006-2015 arasında 13 tez ile dikkati çeken bir artış başlamış ve 2016-2020 arasında zirve yakalanarak toplam 41 tezin 21’i bu yıllarda yapılmıştır.¹⁶ Yıllara göre dağılım tez türleri açısından değerlendirildiğinde, toplam 6 doktora tezinin 1’nin 90 öncesi, 1’inin 1990-2010 arası, 3’ünün 2011-2020 arası ve tanesinin de 2021’de yapıldığı görülmektedir. Yüksek lisans tezleri açısından da en verimli dönem 2010-2020 yılları olup 24’ü bu dönemde yapılmıştır. Bu artışta, özellikle 2008 senesinden itibaren “her ile bir

üniversite” idealinin uygulamaya geçirilmesiyle birlikte üniversite sayılarının ve buna bağlı olarak hoca kadrolarının fazlaşmasının da önemli payı vardır.¹⁷ Bunu 6 tezle, 2001-2010, 4 tezle 1990-2000 ve 1’er tezle 1990 öncesi ve 2021 takip etmektedir. Durum Din Sosyolojisinin kurumsallaşma süreciyle de ilgilidir. 1990’lı yıllarda İlahiyat Fakültelerinin çoğalmasıyla birlikte Din Sosyolojisi de akademik alanda daha görünür olmuştur. Başlangıç döneminde, daha çok alanın kavram, teori, tarihçe ve metodolojisine yönelik derleme ve aktarmaya dayalı çalışmalar yapılmıştır. Bir süre sonra bakışlar, içinde gençlik konusunun da olduğu kendi toplum meselelerimize çevrilmiştir.

Tablo 2.1: Tez Türlerinin Yıllara Göre Dağılımı

Tablo 2.2: Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

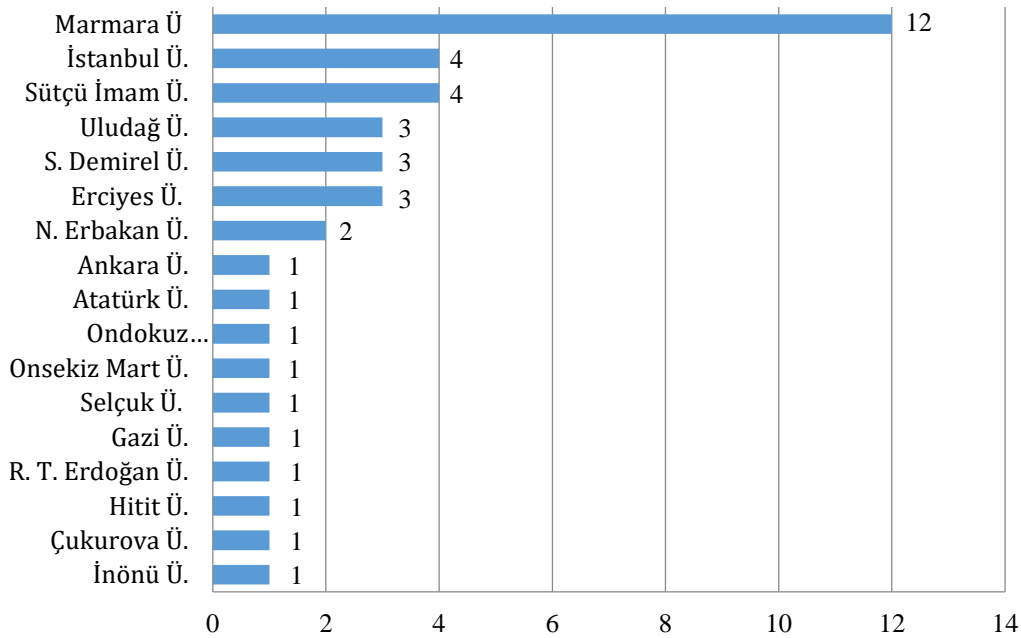

¹⁷ DEM, *Gençlik ve Din, Değer, Ahlak Konulu Eserler Bibliyografyası (1910-2017) Türkiye Gençlik Bibliyografyası Serisi-1*. (İstanbul: Çınar Matbaacılık, 2019), 260.

1.3. Üniversitelere Göre Dağılım

Tezlerin üniversitelere göre dağılımında Marmara Üniversitesinin 12 teze, açık ara başı çektiği görülmektedir. Onu 4’er teze, İstanbul ve Sütçü İmam üniversiteleri, onları da 3’er teze Uludağ, Süleyman Demirel ve Erciyes Üniversiteleri takip etmektedir. Necmettin Erbakan Üniversitesi’nde 2 tez, diğer 10 üniversitede 1’er tez yapıldığı anlaşılmaktadır. Durum, bu üniversitelerdeki hocaların uzmanlık alanlarıyla ve öğrencilerin konuya ilgi göstermesiyle yakından alakalıdır. Diğer taraftan, ilk iki üniversitenin de İstanbul’da olması, “bu metropolde gençlik meselelerinin daha görünür olması, akademik ilgiyi de beraberinde getirmiştir” şeklinde yorum yapılmasına imkan tanıyabilir.

Tablo 3: Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

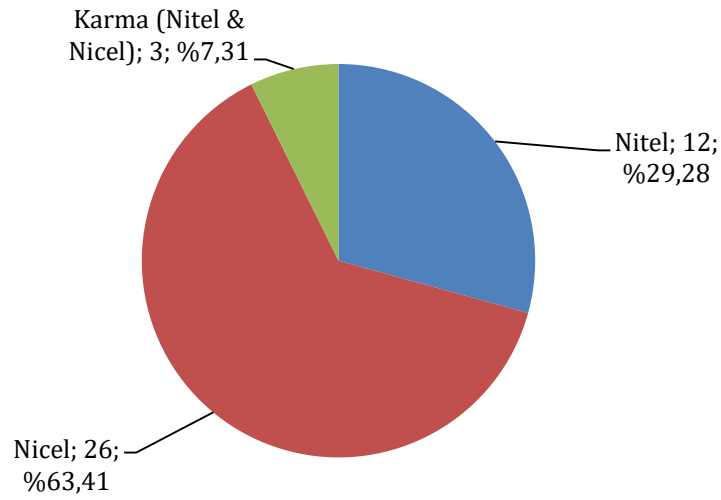
1.4. Yöntemlere Göre Dağılım

Tezlerde, araştırma desenine göre farklı metodolojik yaklaşımlar tercih edilmiştir. 26’sında nicel, 12’sinde nitel ve 3’ünde de iki yöntemin birden kullanıldığı görülmektedir. Sosyolojide araştırmalar, araştırma konusunun niteliği ve amacına bağlı olarak açıklayıcı/betimsel veya anlayıcı/keşfedici olarak tasnif edilebileceği gibi nicel veya nitel metodolojik yaklaşımlar şeklinde bir ayrıma da tabi tutulabilir. Nicel yaklaşım, açıklayıcı bir yaklaşımdır ve bu tür çalışmalarda, istatistiksel analiz ve açıklamalar ön plandadır. Nitel yaklaşımda ise üzerinde araştırma yapılan durum ön plandadır ve genellemelerden çok derinlikli betimlemeler ve yorumlar bulunur.¹⁸

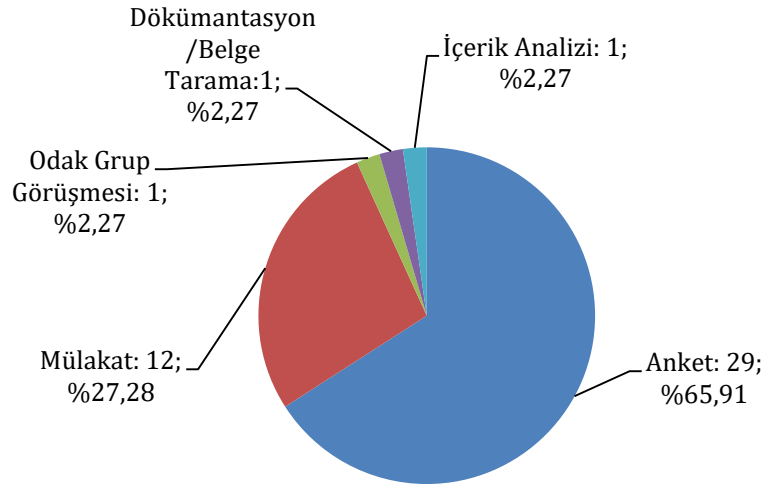
¹⁸ Niyazi, Akyüz & Şahin Gürsoy - İhsan Çapcıoğlu “Sosyolojide Yönteme Giden Yollar Üzerine”, Toplum Bilimleri Dergisi, 1/3, (2006-2009), 93-94.

Gençlik Din Sosyolojisi çalışmalarının %60,97'sinde, nedensellik içeren tahminlerin ve genellemelerin yer aldığı nicel yöntemin ağır bastığı söylenebilir. Bununla birlikte, son yıllarda nitel araştırma deseni ve metodolojik yaklaşımın daha çok benimsendiğini de ifade etmemiz gerekir. İnceleme alanımızdaki tezler, ikisi hariç alan araştırmalı tezlerdir. Tüm tezlerin teorik çerçevesinde dolaylı gözlem metodunun belge tarama tekniği kullanılmıştır. Nicel olanların tamamında anket tekniği, nitel olanlarda da mülakat/görüşme tekniği kullanılmıştır. Bir nitel çalışmada ise içerik analiz tekniği kullanılmıştır. Hem nicel hem de nitel olan 3 çalışmanın ikisinde anketle birlikte mülakat, diğerinde ise odak grup görüşmesi tekniği kullanılmıştır.

Tablo 4: Tezlerin Yöntemlerine Göre Dağılımı

Tablo 4.1: Tezlerde Kullanılan Tekniklerin Dağılımı

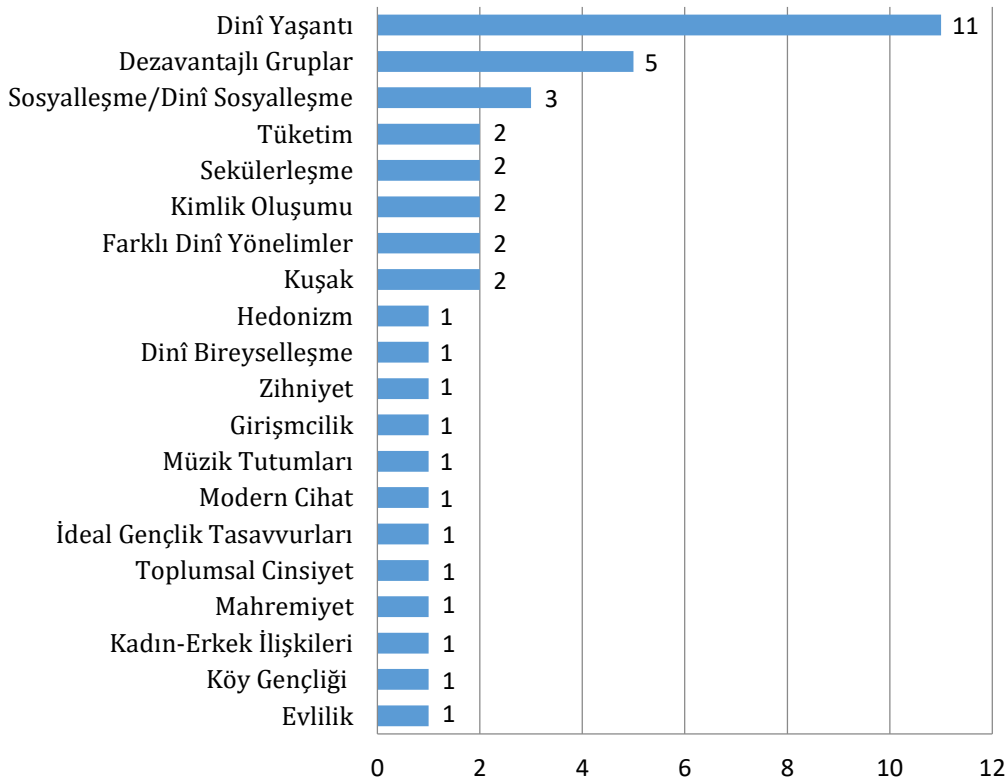

Not: Tezlerde kullanılan teknikler hesaplanırken karma yönteme sahip tezler de dahil edilmiştir. Dolayısıyla Tablo 4.1’de yer alan tezlerin sayısı (44), mevcut tez sayısından (41) fazla görünmektedir.

1.5. Temalara Göre Dağılım

Gençlik-din ilişkisini konu alan tezlerde 20 tema belirlenmiştir. Bunlar arasında 11 teze en çok “dini yaşantı” teması çalışılmıştır. Bunu, 5 teze “dezavantajlı gruplar”, 3 teze “sosyalleşme” ve 2’şer teze tüketim, sekülerleşme, kimlik oluşumu, farklı dini yönelimler ve kuşak” temaları takip etmektedir. Bunların dışındaki 12 tema münferit olarak çalışılmıştır. Tezlerde gençlerin dini yaşantıları (hem müstakil tema olarak çalışılanlar da hem de sekülerleşme, tüketim vb. bağımsız bir değişkenle ilişkili olarak çalışılanlarda), dinin inanç, ibadet, tecrübe, bilgi ve etki boyutlarıyla ve çeşitli sosyo-demografik özelliklerle ilişkili şekilde ortaya konmuştur.

Tablo 5: Tezlerin Temalara Göre Dağılımı

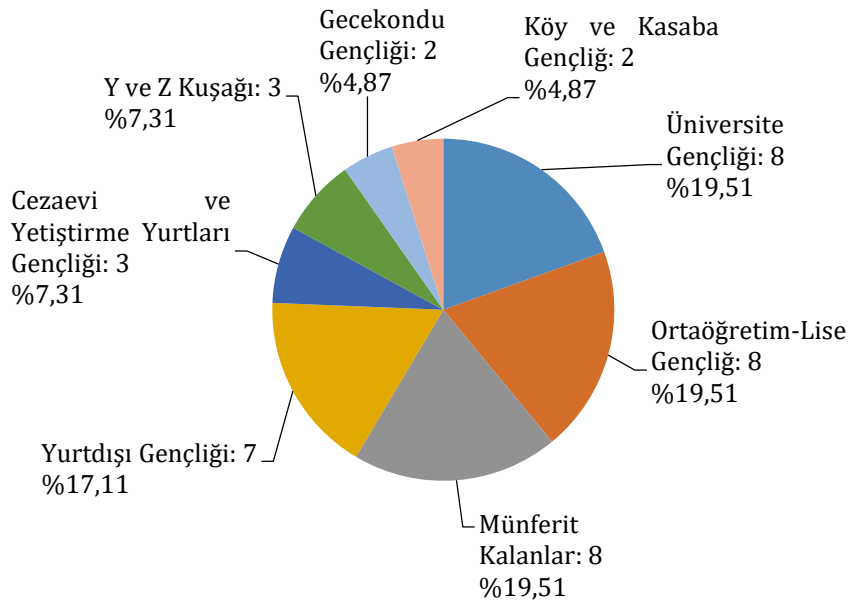

1.6. Gençlik Alt Gruplarına Göre Dağılım

Gençlik homojen değil, heterojen bir sosyal kategoridir ve içinde farklı gençlik tipleri barındırır. Bu farklılıklar, üzerinde birden fazla çalışma bulunanlardan hareketle değerlendirilmiş ve bazı “gençlik alt grupları” belirlenmiştir. Üzerinde en çok tez üretilen (8’er) gençlik grubu, üniversite ve lise gençliğidir. Ancak “yurt dışı

gençliği” olarak adlandırdığımız çalışmaların da çoğu üniversite gençliği üzerinden ele alındığı için “üniversite gençliği” zirvededir. Bunları 7 tezle “yurt dışı gençliği, onu da eşit sayıdaki (3'er) tezle Y-Z Kuşağı ve cezaevi ve yetiştirme yurtları gençliği takip etmektedir. Sonra da 2'şer tezle, kasaba-köy gençliği ve gecekondur gençliği gelmektedir. 8 tez ise münferit çalışmalar olarak kalmaktadır. Üniversite ve lise gençliğinin fazla olması uygulama kolaylığından kaynaklanabilir. Din Sosyolojisi, yurt dışından gelen öğrencilerin fazlaca rağbet ettiği bir alandır. Bu öğrencilere çalışma konusu olarak genellikle kendi toplumlarıyla ilgili konular verilmektedir. “Yurt dışı gençliği” alt grubunun oluşması bu durumla alakalıdır.

Tablo 6: Gençlik Alt Gruplarına Göre Dağılım

2. Nitel Değerlendirme

Bibliyografik çalışmalar nitel değerlendirmeleri de içerir. Bu kısımda, araştırma kapsamına giren tezlerin içerikleri incelenerek bazı temalar belirlenmiştir. İlgili temalara dahil olan tezlerin öncelikle bibliyografik künyeleri, daha sonra tezin konusunu, yöntemini ve varılan sonuçları muhtevi bir özeti sunulmuştur.

2.1. Temalar

Araştırma kapsamımızda olan tezlerle ilgili “yirmi” tane tema oluşturulmuştur. Temalar, üzerine daha çok çalışılana az çalışılana göre sıralanmıştır. Birden fazla temaya dahil olabilecek nitelikteki tezlerde hangi tema öne çıkmışsa o tercih edilmiştir.

2.2. Dini Yaşantı

Dini yaşantı, gençlik-din konusuyla ilgili en çok çalışılan temadır. Adlandırmalar, dini yönelim/eğilim, dini tutum ve davranış, din algısı ve dini hayat gibi hem Din Psikolojisinin hem de Din Sosyolojisinin kullandığı kavramlarla yapılmıştır. Bu bağlamda yapılan tezler şunlardır:¹⁹

1. Mehmet Bayyigit, *Üniversite Gençliğinin Dini İnanç Tutum Ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma: Selçuk Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Anket Uygulaması*, Uludağ Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Hüseyin Aydın, 1989.

Tezde, gençliğin din konusundaki inanç, tutum ve davranışları çeşitli değişkenlerle ilişkili olarak üniversite öğrencileri üzerinden analiz edilmiştir. Tez, gençliği din sosyolojisi perspektifiyle ele alan öncü bir çalışmadır. Nicel yöntemle yapılan çalışmada, Selçuk Üniversitesinin tüm fakülte ve yüksekokullarının son sınıflarında okuyan 1566 öğrenciye anket uygulanmıştır. Tezde Allah’ın varlığına inanç düzeyi, ibadet konusundaki tutumlar, dini törenlere ilgi, okuma alışkanlıkları, radyo ve tv. de izlenen programlar, arkadaş seçimi, eş seçimi, aileyle dini konularda çatışma durumu, dini gruplara katılım ve dini bilgi edinme yolları gibi sosyal hayatın değişik alanlarında dinin etkisine yönelik geniş bir sorgulama yapılmıştır. Değişim, arayış ve sorgulamanın en yoğun döneminde bulunan üniversite gençliğinin dini inanç, tutum ve davranışlarında hem bireysel özelliklerinin hem de sosyokültürel çevrelerinin etkisi olduğu; üniversiteli gençliğin din konusunda akılcı ve şüpheli yaklaşımına sahip olduğu, bunun da ya sağlam bir bağlılığı ya da ilgisizlik ve inançsızlığa sebep olduğu hususları, araştırmanın önemli tespitlerindedir.

2. Ali Kala, *18-25 Yaş Grubu Gençlerin Dini Tutum Ve Davranışları (Kürtül Kasabası Örneği)*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ünver Günay, 2006.

Tezde, kırsal kesim gençlik dindarlığı, Kahramanmaraş’ın kasabası olan Kürtül örneğiyle, gençlerin dini tutum ve davranışları ve bunlara etki eden unsurlar üzerinden ortaya konmuştur. Tezde hem nicel hem de nitel yöntem kullanılmıştır. 18-25 yaşta 156 gence anket uygulanmış, ayrıca gençler hakkında bilgi almak için 30 yaş üstü 50 yetişkinle görüşmeler yapılmıştır. Eğitim durumu, yaş, cinsiyet, meslek, kitle iletişim araçları, teknolojik araçlara sahip olma ve şehirle irtibatlı bulunma gibi bağımsız değişkenlerle gençlerin dini tutum ve davranışları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Dini yaşantıları, inanç (amentü), dini pratikler (İslam’ın beş şartı), halk inançları, dini cemaatlere yaklaşımları ve bunlarla ilişkileri bağlamında sorgulanmıştır.

3. Ramazan Çınar, *Turizm Bölgesinde Yaşayan 18-25 Yaş Arası Gençlerin Dini Tutum Ve Davranışları: Kuşadası Örneği*, Ankara Üniversitesi / Sosyal

¹⁹ Künyeler tezlerin iç kapak bilgilerine göre sunulmuştur.

Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. İhsan Çapçoğlu, 2013.

Tezde, turizmin yoğun olduğu ve çok kültürlü bir yapıda olan Kuşadası'nda 18-25 yaş gençlerinin dini tutum ve davranışları, nicel yöntemle, 179 kişiye anket uygulamak suretiyle araştırılmıştır. Gençlerin dini tutum oranlarının çok yüksek olmadığı; inanç esasları noktasında dini kabulleri yüksek olmakla beraber bunun pratiğe yansımadağı ve gündelik hayatlarında (giyim kuşam, eğlence mekanları, alkol kullanımı gibi) dini referansların etkili olmadığı anlaşılmıştır. Bu bölgedeki gençlerde tamamen olmasa da belli bir oranda kültürel yabancılaşmanın olduğu tespit edilmiştir. Dini tutum ve davranışların ölçülmesinde, Üzeyir Ok tarafından geliştirilen dini tutum ölçeği kullanılmıştır.

4. Arife Adıgüzel, *Üniversite Gençliğinde Dini Yönelimin Sosyolojik Açından İncelenmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Ve Dicle Üniversitesi İİBF Karşılaştırmalı Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Adem Efe, 2014.

Tezde, üniversiteli gençlerin dini yöneliminin duygu, düşünce ve davranış boyutlarındaki tezahürü, Süleyman Demirel Üniversitesi ve Dicle Üniversitesi örnekleri üzerinden mukayeseli olarak verilmiştir. Nicel yöntemle yapılan araştırmada, 250 kişiye anket uygulanmıştır. Gençlerin genel olarak orta düzeyde bir dini yönelime sahip oldukları, dini yönelimlerinin duygu boyutunda daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ahmet Onay tarafından geliştirilen ve dini yönelimi, "düşünce, davranış ve duygu" olmak üzere üç boyutta sorgulayan "Dini Yönelim Ölçeği (Religious Attitude Scale/RAS)" kullanılmıştır. Araştırmacı bu boyutlara "genel dini yönelim" boyutunu eklemiştir.

5. Cengiz Kanık, *Almanya Doğumlu Türkiye Gençliğinde Dini Tutum Ve Davranışlar*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Tekin, 2016.

Çalışmada, Almanya doğumlu Türkiyeli göçmen gençlerin hayatlarında, dini inanç ve değerlerin rolü ve gündelik hayatlarında dine ne derecede yer verdikleri araştırılmıştır. Tezde, hem nicel hem de nitel yöntem kullanılmıştır. 15-29 yaşlarındaki 510 kişiye anket uygulanmış ve çeşitli kurum yetkilileriyle birebir görüşmeler yapılmıştır. Çeşitli dini geleneklerin ve seküler bir hayat tarzının egemen olduğu Almanya'da dünyaya gelen Türkiyeli göçmen gençlerin dini tutumları, ailelerinden aldıkları geleneksel değerler ve buldukları bölgede aldıkları değerlerin etkisiyle dönüşmektedir. Ayrıca Türkiye'de yaşanan siyasi gelişmeler de Almanya'da yaşayan gençlerin dini temayüllerini etkilemektedir. Buradaki gençlerin dindarlığıyla ilgili olarak üç tür tipolojiden söz edilebilir: 'Siyasal İslam dindarlığı', 'entelektüel-manevi dindarlık' ve 'liberal yönleri ağır basan 'seküler-euro İslam dindarlığı'. Araştırmada daha önce yapılan dini hayat ölçeklerinden istifade edilmiş

ve dini yaşantı, Amentü esasları, İslam’ın şartları, dini bilgi kaynakları, gündelik hayatta din, helaller-haramlar (alkol, faiz, domuz eti, kumar, zina), evlilik, eş seçimi, eşcinsellik, kürtaj, doğum kontrolü, flört, giyim-kuşam, entegrasyon, kamusal alanda başörtülü olma, Noel kutlama, inanç ve ibadetle ilgili sorunlar gibi çok boyutlu olarak sorgulanmıştır. Araştırma yurt dışında yaşayan Türk gençlerin dindarlık tipolojine ait bir profil sunmaktadır.

6. Guliyeva Khadylkhan, *Kazakistan'da Üniversite Gençlerinin Dine Yönelimi L. N. Gumilyev Ulusal Avrasya Üniversitesi Örneği*, Necmettin Erbakan Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mehmet Akgül, 2016.

Tezde, günümüz Kazakistan üniversite gençliğinin dini inanç ve değerlerle ilgili tutumları, farklı boyutlarıyla belli bir üniversite üzerinden verilmektedir. Araştırma nicel yöntemle yapılmış ve 226 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, gençlerin dini benimseme oranlarının oldukça yüksek olduğu, Kazak halkının geçmişte yaşadığı tüm sıkıntılara rağmen dinine sahip çıktığı ve din eğitimi verilmesini önemsendiği tespitleri yapılmıştır. Dini yönelim, inanç, ibadetler (namaz, oruç), davranış (başörtü, dini nikah, falcı ve kahine gitme, arkadaş seçimi) boyutlarında sorgulanmıştır.

7. Fejzula Sadıki *Makedonya'daki Üniversite Gençliğinin Dini İnanç Tutum Ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma (Kalkandelen Örneği)*, Uludağ Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Vejdi Bilgin, 2017.

Makedonya'nın Kalkandelen şehrinde yaşayan ve bölgedeki üniversitelerde öğrenim gören gençlerin dini yaşantılarını etkileyen temel faktörler, yaş, cinsiyet, ailenin sosyo-ekonomik seviyesi, dindarlık durumu, okunulan üniversite, bölüm gibi bağımsız değişkenler çerçevesinde incelenmiştir. Nicel yöntemin kullanıldığı araştırmada, Tetova ve Güneydoğu Avrupa üniversitesinde okuyan 451 öğrenciye anket yapılmıştır. Gençlerin dini yaşantılarını belirleyen en önemli faktörün aile olduğu; dindar ailelerden gelen gençlerin dinle irtibatının daha sıkı olduğu ve bunu tüm boyutları içinde dini yaşantılarına aktardıkları tespit edilmiştir. Dini yaşantı, Amentü esasları, namaz, oruç, hac, dini bilgi kaynakları, tesettür, alkol kullanımı, evlilik dışı cinsel ilişki, şans oyunları gibi sosyal hayatın değişik alanları içinde sorgulanmıştır.

8. Hasibe Aslıhan Özkarpuzcu, *Konya Ilgın İlçe Merkezindeki Ortaöğretim Gençliğinin Din Algısı Ve Dini Yaşayışları*, Necmettin Erbakan Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bünyamin Solmaz, 2019.

Tezde Konya'nın Ilgın ilçe merkezindeki değişik tür liselerde öğrenim gören gençlerin din algıları ve dini yaşantılarına etki eden psiko-sosyal unsurlar, nicel yöntemle 500 öğrenciye anket uygulayarak ortaya konmuştur. Ilgın'daki liseli gençlerin dini inançlarının yüksek, dini yaşayışlarının ise düşük olduğu tespit edilmiştir. Din algısı ölçeği, daha önce yapılan alan çalışmalarından ve sosyoloji literatüründeki ölçekler gözden geçirilerek hazırlanmıştır. Özellikle Mutlu (1989) tarafından geliştirilen "İslamî Dindarlık Ölçeği"nden, Uysal'ın (1995) "İslamî Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma" adlı araştırmasında uyguladığı ölçekten ve Kayıklık (2003) tarafından geliştirilen "Dinsel Yaşayış Ölçeği" adındaki ölçekten yararlanılmıştır.

9. Tuğba Yürürdurmaz, *Üniversite Gençliğinin Dini Hayatının Sosyolojik Açısından İncelenmesi Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Örneği*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hüsnü Ezber Bodur, 2019.

Tezde, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin dini yönelimleri araştırılmıştır. Çalışmada nicel yöntem kullanılmış ve 500 kişiyle anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların dini yönelim düzeyi ortalamanın üstünde çıkmıştır. Dini hayat, ailenin ve öğrencinin dindarlık durumu, namaz kılma, oruç tutma, dini bilgi kaynakları, dindarlığın önemli kriterleri, eş seçiminde, ekonomik-siyasi tercihlerde ve toplumsal huzurun sağlanmasında dinin rolü gibi başlıklarla sorgulanmıştır.

Aşağıdaki iki tez, Din Sosyolojisinde yapılmamakla beraber danışmanları din sosyoloğu olduğu için kapsama dahil edilmiştir.

10. Ali Pajaziti, *Geçiş Sürecinde Makedonya Üniversitesi Gençliği Ve Din Olgusu*, Marmara Üniversitesi / Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü / Sosyoloji ve Antropoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Zeki Arslantürk, 1998.

Tez, Makedonya üniversite gençliğinin inanç, tutum ve davranışlarını tespit etmek, gençlerin dini tutumları ile sosyal değişkenler arasındaki ilişkileri açıklamak üzerinedir. Araştırmanın örnekleme 1997-1998 eğitim-öğretim yılında Üsküp Aziz Kiril ve Metodi Üniversitesi'ne bağlı on fakülte'deki 300 lisans öğrencisidir. Teorik kısımda dokümantasyon yöntemi uygulama kısmında survey metodu anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmada, Makedonya üniversite gençliğinin dine karşı olumlu bir algısının olduğu ve dinin etkisini hayatlarında hissettikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bunun yanında ülkede çocukların din eğitimine gereken ilgiyi göstermedikleri yönünde tespitler vardır. Araştırma, Makedonya eğitim sisteminin müfredatına en alt seviyeden en yüksek kademeye kadar din eğitimi içeriğinin eklenmesi önerisi ile noktalanmıştır.

11. Ragıp Hakan Karataş, *Almanya'daki Türk Gençlerinin Din Eğilimleri*, Marmara Üniversitesi / Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü / Ortadoğu

Sosyolojisi ve Antropolojisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Danışman: Doç. Dr. Zeki Arslantürk, 1999.

Tez, çoğu Almanya’da doğup büyüyen ve orada yaşayan Türk gençlerinin din algıları üzerinedir. Bu bağlamda, azınlık olarak buldukları ülkedeki dini yaşayışları, okullarda yeterli düzeyde alamadıkları din eğitimi aile ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarında almak için verdikleri mücadeleler ele alınmıştır. Nicel yöntemle yapılmış ve Almanya'nın Kuzey Ren Vestfalya, Berlin ve Aşağı Saksonya eyaletlerindeki orta ve yükseköğretim kurumlarında okuyan 100 öğrenciye anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, Türk gençliğinin dine karşı pozitif bir ilgisinin bulunduğu ve en önemli problemlerinin uyum ve din eğitimi almakta yaşadıkları sıkıntılarla ilgili olduğu tespit edilmiştir. Gençlerin din algıları, tez danışmanının bir çalışmasında kullandığı soruların konu özelinde bazı değişiklikler ve ilaveler yapıldığı bir ölçekte ve çok boyutlu olarak sorgulanmıştır.

1.1.2. Dezavantajlı Gruplar

İçinde yaşadıkları toplumdaki ekonomik, sosyokültürel imkan ve hizmetlerden mahrum kalan/ulaşamayan/mahrum bırakılan gruplara dezavantajlı gruplar denir.²⁰ İncelediğimiz tezler arasında caza evinde, yetiştirme yurtlarında ve gecekondu/kenar semtlerde bulunan gençlerle ilgili olanları bu tema altında değerlendirmeyi uygun gördük.

12. Adem Şahin, *Yetiştirme Yurtlarındaki Gençlerin Dini Duygu, Düşünce Tutum Ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bünyamin Solmaz, 1993.

Tezde, yetiştirme yurtlarında kalan gençlerin dini duygu, düşünce, tutum ve davranışları ortaya konmuştur. Çalışma nicel olup Konya’daki yetiştirme yurtlarında kalan 119 gençle anket yapılmıştır. Yetiştirme yurtlarındaki gençlerin Allah inancı yüksektir ancak yaşadıkları olumsuzluklar kader inancına yönelik algılarını olumsuz etkilemiştir. İbadetleri düzenli yerine getirememelerinin temel sebebinin tembellik olduğu görülmüştür. Günlük hayatlarında, bilhassa evlilik ve ticaretle ilgili olan davranışlarında dini daha çok referans aldıkları anlaşılmaktadır. Dini bilgilere yeterli derecede sahip olmadıkları tespit edilmiştir.

13. İsmail Güllü, *Gecekondulaşma, Gençlik Ve Dindarlık, -Kayseri Argıncık Örneği-*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Abdulvahap Taştan, 2010.

Tezde şehirleşme ve gecekondulaşma sürecindeki gençlerin yaşadıkları sosyal-kültürel ve ekonomik değişimlerin, dini hayatlarının farklı boyutlarına nasıl yansıdığı

²⁰ D. Necipoğlu, H. Bebiş H vd., *Dezavantajlı Gruplar (Göçmen, Mülteci, Sığınmacı, Gey, Lezbiyen, Mahkumlar...)* Ve Kültürel Yaklaşım”, *Kültürlerarası Hemşirelik ed. G. Tanrıverdi*, (Ankara: Türkiye Klinikleri 2019), 68-75, 68-69.

araştırılmıştır. Hem nicel hem de nitel yöntem kullanılmıştır. 300 kişiye anket uygulanmış ve 30 kişiyle odak grup görüşmesi yapılmıştır. Gecekondu alt kültürünün bir parçası olan gecekondu gençliğinin dini yaşantısı, iman esasları, ibadet (namaz, oruç, kurban, zekat, hac-umre, dua), dini bilgi ve sosyal hayatın değişik boyutları (evlilik, ekonomik tercih, siyasal tutum, dini partikülarizm, dini cemaatleşme ve dini grup eğilimleri) üzerinden sorgulanmıştır. Çalışmada, “gecekondu gençlik dindarlığı” tipolojisi sunulmuştur.

14. Fatih Çelik, *Dini Sosyalleşme Sürecinde Aile Kurumunun Önemi Yetiştirme Yurtlarında Kalan Gençler İle Aile Ortamında Kalan Gençlerin Din Algısı, Dini Tutum Ve Davranışları Ve Sosyal İlişkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ayşe Canatan, 2010.

Tezde, dini sosyalleşme sürecinde ailenin önemi, dini tutum ve davranışa etkisi bağlamında, aile yanında yaşayan gençlerle yetiştirme yurtlarında yaşayan gençler üzerinden mukayeseli bir şekilde verilmiştir. Araştırma niceldir ve 6 farklı ildeki yetiştirme yurtlarında kalan 431 ve aynı illerde ailesinin yanında yaşayan 428 gence (kontrol grubu) anket uygulanmıştır. Yetiştirme yurtlarında yaşayan gençlerin, içinde buldukları toplumun dini değerlerine ilgili olup dinin sosyal bütünleşme ve yardımlaşmayı sağlamadaki etkin rolünü kabul ettikleri; dini sosyalleşme noktasında, ailesinin yanında büyüyen gençler kadar sosyalleştikleri, toplum kural ve değerleriyle uyumlu davranışlar sergiledikleri ve ilişkilerinde dini değerleri dikkate aldıkları görülmüştür. Dini sosyalleşmelerinde herhangi bir kayıp yaşamamalarının sebebi, aile kurumunun işlevini eğitim kurumunun üstlenmiş olmasındandır. Tezde, kendilerinin geliştirdiği, “Din Algısı ve Dine Yönelik Tutumlar” isimli ölçek kullanılmıştır.

15. Mesut Yıldız, *Kenar Semt Gençliğinde Suç Ve Din (Gaziantep Örneği)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. M. Ali Kirman, 2010.

Tezde, kenar semtlerde yaşayan gençlerin suç ve din olgularına bakışı, Gaziantep örneği üzerinden araştırılmıştır. Nicel yöntem kullanılarak Gaziantep Şehitkâmil İlçesi Kenar Mahallelerinde yaşayan 451 gençle anket yapılmıştır. Kenar semt olmayan bir mahalledeki gençlerden de bir kontrol grubu oluşturulmuştur. Suça bakış açıları, normal yerleşim bölgelerinden farklıdır. Suç işleme/suçta iştirak oranı, mahalleler arasında farklılıklar gösterse de normal yerleşim bölgelerine göre yüksektir. Kenar mahalle gençlerinin dinin gereği konusundaki olumlu kanaatleri yüksek ancak dinin hem bu dünya hem öteki dünya için fonksiyonelliğine yönelik kanaatleri düşüktür. Suça yönelik algı farklılığı din konusunda görülmemiştir.

16. Ercan Çelik, *Suçta Sürüklenen Çocukların Yeniden Toplumsallaşmasında Dinin Rolü (İzmir Çocuk Ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Ve Kadın Kapalı*

Ceza İnfaz Kurumu Örneği), Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Adem Efe, 2019.

Tezde, din ile gençlik suçluluğu arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmış ve bu amaçla katılımcılara, dini yaşantılarının farklı boyutlarına yönelik sorular sorulmuştur. Hem nicel hem de nitel yöntem kullanılan araştırmada, adı geçen ceza evlerinde tutuklu veya hükümlü olarak bulunan 296 erkek ve 14 kadına anket uygulanmış ve bazılarıyla da mülakat yapılmıştır.

Suça sürüklenen gençlerin inanç ve dini bilgi düzeylerinin toplum ortalamasından düşük olduğu gözlemlenmiştir. Allah inancı ve Peygambere imanın diğerlerine göre daha yüksek olduğu ve gençlerin iman esaslarında problem yaşadığı alanın kadere iman noktasında olduğu tespit edilmiştir. İbadetleri yerine getirme sıklığının düşük olduğu; dinen yasak olduğunu bilmelerine rağmen alkol ve madde kullandıkları ortaya çıkmıştır. Arkadaş seçimlerinde dinin bir referans değeri yokken eş seçimlerinde dini referanslara önem verilmektedir. Dinle ilgileri, Amentü, namaz, oruç ve batıl inançlar, alkol kullanma, dindarlık düzeyi, arkadaş ve eş seçiminde dinin rolü gibi başlıklarla sorgulanmıştır.

1.1.3. Sosyalleşme/Dini Sosyalleşme

Sosyalleşme konusu Sosyolojinin temel konularından biridir. Din Sosyolojisinde de “dinin sosyalleşmeye etkisi” ve “dini sosyalleşme” bağlamında ele alınmaktadır. Bu tema altında topladığımız tezler şunlardır:

17. Serdar Mukul, *Lise Çağı gençlerinin Sosyalleşmesinde Dinin Rolü (Maçka Örneği)*, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Ali Akdoğan, 2019.

Dinin gençlerin sosyalleşmesi üzerindeki etkisinin araştırıldığı tez, nitel yöntemle yapılmış ve 14-18 yaşta 30 liseli gençle görüşülmüştür. Araştırma sonucunda, dinin inanç, ibadet ve sosyal hayat boyutlarıyla gencin sosyalleşmesinde etkin bir rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Gençlerin din algısı, inanç esasları, ibadet, ahlak, dini bilgi, ailenin dindarlığı gibi başlıklar üzerinden sorgulanmıştır.

18. Kübra Elçi, *Çokkültürlü Seküler Toplumda Türk Genç Yetişkin Kadınların Dini Sosyalleşmeleri (Amsterdam Örneği)*, İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Birsan Banu Okutan, 2016.

Tez, Hollanda'nın Amsterdam şehri gibi çok kültürlü seküler bir toplumda yaşayan 20-35 yaşlarındaki genç yetişkin kadınların dini sosyalleşmesi ve bunda etkili olan unsurlar üzerinedir. Araştırmada nitel yöntem kullanılmış ve 20-35 yaş arası 25 Müslüman-Türk genç yetişkinle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Araştırma neticesinde, ikincil sosyalleşme evresinde olan genç yetişkin kadınların aile ve yakın çevreleri dışında, çeşitli STK'lar, farklı kurumlar ve iş yerlerinin sosyal

çevreleri olarak dini sosyalleşmelerine etki ettiği; okullarından ve okul dışı yerlerden aldıkları din eğitiminin dini sosyalleşmelerinde etkili olduğu; hem başka Müslümanlarla hem de başka dine mensup olanlarla yaşadıkları için bu çok kültürlü yapının da dini sosyalleşmelerini etkilediği ortaya çıkmıştır.

19. Ebru Eler Çay, *Lise Gençliğinde Dini Sosyalleşme; Batman İl Merkezi Örneği*, Hitit Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Yakup Coştu, 2019.

Gençlerin dini sosyalleşme süreçlerinde, demografik ve sosyokültürel unsurların etki düzeyi Batman il merkezi örneğinde araştırılmıştır. Dini yönelim, cinsiyet, yaş, okul türü, dindarlık algısı, sınıf seviyesi ve toplumsal tabaka gibi demografik değişkenlerle araştırılmıştır. Dini sosyalleşme süreci ise, aile, eğitim kurumları, sosyal çevre ve kitle iletişim araçları üzerinden araştırılmıştır. Nicel yöntem kullanılmış, 731 öğrenciye anket uygulanmıştır. Gençlerin dini sosyalleşmelerinde demografik özelliklerin etkili olmadığı tespit edilmiştir. Gençlerin dini sosyalleşme sürecinde ailede, annenin; okulda din öğretmeninin; sosyal çevrede, komşu, din görevlisi ve çevrelerindeki dindar kişilerin etkili olduğu görülmüştür. Kitle iletişim araçları arasında TV ve internetin daha etkili olduğu ve dini grup, tarikat, cemaat ve resmi kurumların da dini sosyalleşmede tesirli olduğu ortaya çıkmıştır. Tezde, Yakup Coştu'nun hazırladığı "dini yönelim ölçeği" kullanılmıştır.

1.1.4. Sekülerleşme

Sekülerleşme, son dönem din sosyolojisi çalışmalarında hem teorik hem de uygulamalı olarak çokça çalışılan bir konu haline gelmiştir. Aşağıdaki tezler, sekülerleşme olgusunu farklı gençlik grupları üzerinden okumaya yöneliktir:

20. Turdugul Okonbaeva, *Kırgızistan Üniversite Gençliğinde Din Ve Sekülerleşme: Oş Devlet Üniversitesi Ve Kırgız Milli Üniversitesi Örnekleri*, Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Halil Aydınalp, 2018.

Tezde din ve sekülerleşme Kırgızistan üniversite gençliği üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Nicel yöntemle, 600 kişiye anket uygulanmıştır. İnanç oranı yüksek, ibadet oranı düşük Kırgız üniversite gençliğinde, davranışlara yön veren temel etkenler, geleneksel kültür, dini normlar ve rasyonel tercihlerdir. Şehirleşme ve rasyonelleşmeyle birlikte sekülerleşme sürecinin de işlediği; üniversite gençliğinin modern hayattan etkilendiği ve dinin daha ziyade bir kültür varlığı olarak geleneksel hafızadaki yerini korumaya devam ettiği görülmüştür. Gençlerde dini ve seküler eğilimler iç içedir ve karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.

21. Seher Şen, *Din Ve Sekülerleşme: Lise Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Kocaeli İli İzmit İlçesi Örneği)*, Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi

Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Öğr. Üy. Hafize Şule Albayrak, 2019.

Tezde, lise öğrencilerinin, din ve sekülerleşmeye dair düşünce ve temayülleri ortaya konmuştur. Kocaeli İzmit İlçesinde ikamet eden 20 lise öğrencisiyle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Varılan sonuçlar şunlardır: Lise gençliği, sekülerleşmeye imkan tanımayan bir inanca sahiptir. Ancak sosyal hayatlarında dinin etkisini aynı kuvvette görmek mümkün değildir. İbadetlerini yerine getirme oranları da düşüktür. Dinin hayata anlam katma fonksiyonu bu kesim gençliğinde görünür değildir. Lise gençliğinde dini ve seküler semboller bir arada bulunmakta ancak seküler yaşantı eğilimi ağır basmaktadır.

1.1.5. Kimlik Oluşumu

Gençlik, kişisel özelliklere, sosyokültürel çevrelerden gelen eklemelerle kimliğin oluştuğu/inşa edildiği bir dönemdir. Bu temayla ilgili tezlerde, genellikle “dinin kimlik oluşumuna etkisi” üzerinde durulmaktadır.

22. İbrahim Daşkiran, *Gençliğin Kimlik Oluşumunda Din, Aile Ve Medyanın Etkisi: Kahramanmaraş Lise Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. M. Ali Kirman, 2009.

Tezde, lise gençliğinin kimlik oluşumunda din, aile ve medyanın etkileri araştırılmıştır. 350 kişiye anket uygulanmış ve şu sonuçlara varılmıştır: Gençler dinin inanç ve tecrübe boyutunda dine bağlıdırlar ancak bu bağlılık ibadet boyutunda pek görülmemekte ve sosyal hayatlarında da seküler bir tavır takınmaktadırlar. Ailenin gençlerin kimlik oluşumuna etkisi, medya ve popüler kültür etkisine oranla daha azdır. Gençler, medya ve popüler kültür tesirleriyle alternatif kimliklerle karşılaşmakta, bu farklı ve yeni kimlikler bazen yabancılaşmalarına bazen de kimlik erozyonuna uğramalarına sebep olabilmektedir. Aile ve din kimlikte istikrarı sağlarken medya ve popüler kültür yenilik ve değişimin itici gücü olarak görülmektedir.

23. Ahmet Aslan, *Ortaöğretim Gençliğinin Kimlik Oluşumunda Aile, Din Ve Medyanın Etkileri (Çarşamba Örneği)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Osman Eyüboğlu, 2014.

Tezde, orta öğretim gençliğinin kimlik oluşumunda aile, din ve medyanın etki biçimi ve düzeyleri ayrı ayrı ortaya konulmuştur. Nicel yöntem kullanılmış ve 312 lise öğrencisine anket uygulanmıştır. Gençlerde, dindarlığın inanç, duygu ve tecrübe boyutları, ibadet ve ahlak boyutuna göre daha yüksektir. Kimlik oluşumunda hala etkisini sürdüren din ve aile geleneksel değerlere bağlılığı ve bunları muhafazası ile istikrarın temsilcisi durumundayken, medya daha çok popüler ve moda değerlere

vurgusu ile yenilik ve değişimi sembolize etmektedir. Tezde, din algısı, teorik, pratik, sosyolojik ve ahlak boyutlarıyla sorgulanmıştır.

1.1.6. Tüketim

Tüketim ve din ilişkisi Din Sosyolojisinin ilgi alanına giren popüler konulardan olmuştur. Aşağıdaki tezler konunun gençlik bağlamında da ele alındığını gösteren çalışmalardır.

24. Sümeyye Esra Tepetam, *Lise Gençliğinin Dini Tutum Ve Davranışlarıyla Tüketim Alışkanlıkları Arasındaki İlişki*, Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatma Odabaşı, 2018.

Araştırmada, dini tutum ve davranışlarla tüketim arasındaki ilişki lise gençliği üzerinden analiz edilmiştir. Nicel yöntem kullanılmış ve İstanbul'un Eyüp İlçesindeki değişik liselerde okuyan 282 öğrenciyle anket yapılmıştır. Şu hususlar tespit edilmiştir: Kapitalist ekonomik sistem ve modern/postmodern dönemin oluşturmaya çalıştığı yaşam biçimi, küreselleşme ve sosyal değişme gençlerin tüketim algı ve davranışlarını da etkilemekte ve ihtiyaç, israf ve lüks anlayışları da bu paralelde oluşmaktadır. Genel anlamda inancı yüksek olan ve daha dindar ailelerden gelen gençler tüketim konusunda daha hassastırlar ve dini referansları kabul etmektedirler. Bununla beraber dinin tüketim konusundaki ilkelerini eyleme geçirme noktasında çok başarılı değillerdir. Tüketim din ilişkisi, araştırmacının geliştirdiği bir ölçekle, tüketim-dindarlık, şükür, reklamların etkisi ve israf boyutlarıyla sorgulanmıştır.

25. Ayten Tunç, *Tüketim, Din Ve İsraf; Genç Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri Üzerine Bir Değerlendirme (Bingöl Örneği)*, İnönü Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ahmet Faruk Sinanoğlu, 2019.

Tez, Bingöl'de görev yapan genç Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerinin tüketim algıları, israf ve lüks konularındaki düşüncelerinin neler olduğu ve bu konulardaki dini metinlerin tüketim davranışlarını nasıl etkilediği, engelleyici bir rolünün bulunup bulunmadığı etrafında şekillenmiştir. Araştırmada nitel yöntem kullanılmış ve 27 kişiyle mülakat yapılmıştır. Şu sonuçlar elde edilmiştir: DKAB dersi öğretmenleri, dinin tüketim konusundaki emirlerine inanmalarına ve konuyla ilgili bilgi sahibi olmalarına rağmen yine de bazen bireysel istek ve arzularını engelleyemeyip israf yapabilmektedirler. Din, bu kişilerin hayatlarını düzenleyen önemli bir unsur olarak varlığını devam ettirmekle beraber, tüketim gibi bazı alanlarda kontrolü sağlamada yeteri kadar etkili olamamaktadır.

2.1.7. Kuşaklar

Kuşak olgusu, sosyokültürel yapıdaki değişimi doğru okumamıza yardımcı olan önemli metodolojik araçlardandır.²¹ Bu sebeple son dönemlerde din sosyolojisi araştırmalarında da kullanılmaya başlanmıştır. Aşağıdaki çalışmalar bu olgunun gençlik-din ilişkisinde kullanıldığını gösteren örneklerdendir:

26. Habib Celeleddin Kartal, *Kuşak Çatışması Ve Din İlişkisi "Y Kuşağı Örneği"* Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Özcan Güngör, 2016.

Tezde, kuşak çatışması ve din ilişkisi, Y kuşağından hareketle, gezi eylemleri örneği üzerinden okumalar yaparak sunulmuştur. Nitel yöntem kullanılarak, Çanakkale ve İzmir'den Gezi Parkı Eylemlerine katılmış 23 gençle görüşülmüştür. Şu sonuçlara varılmıştır: Y kuşağı ve sonrakilerin dini inanç noktasında daha özgür olacağı bunun da sonraki kuşaklarda inanç çeşitliliğine sebep olabileceği söylenebilir. Kuşak çatışmalarının ve gençlerin radikal ve din dışı yönelimlerinin önüne geçmek, aileden başlayarak doğru tercih yapmalarına yardımcı ve fakat baskıcı olmayan bir din eğitiminin verilmesiyle mümkündür. Aile, değerler ve okul eğitimi gençlerin din alanı içinde yer almalarını sağlayacak bilinç adacıklarının oluşmasında en önemli aktörlerdir.

27. Nida Aydın, *Z Kuşağı Ve Din*, Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatma Odabaşı, 2020.

Tezde 14-20 yaşlarındaki Z kuşağı gençlerinin din algısı ve bunu etkileyen temel unsurlar araştırılmıştır. Nitel yöntem kullanılmış ve 22 gençle mülakat yapılmıştır. Elde edilen sonuçları şunlardır: Z Kuşağı gençlerinin din algılarını etkilemesi bakımından aile birinci sırada yer almaktadır. Okul ve arkadaş çevresi etkinliğini devam ettiren öğelerdendir. Özellikle dini bilgi edinme sürecinde sosyal mecraların etkisi, tahmin edilenin aksine daha geride plandadır ve gençler tarafından güvenilir alanlar olarak kabul edilmemiştir. Gençlerin, dinin cinsel tercihler gibi kesin hüküm koyduğu bazı konularda, özgürlükçü/liberal düşüncelerin etkisinde kaldıkları ve konuyu dinin emirlerinden çok kişisel hak ve özgürlükler bağlamında değerlendirdikleri ortaya çıkmıştır.

2.1.8. Farklı Dini Yönelimler

Gençlik dönem itibarıyla, inanç konusunda tereddüt, şüphe, sorgulama ve arayışlar dönemidir. Eğitimcilerin tespitlerine göre, dini şüphe 12-14 yaşlarında

²¹ İbrahim Nacak, “Kuşak Sosyolojisi: Kavramsal ve Metodolojik Temeller”, *Sosyoloji Divanı* 7/13 (2019), 11.

başlar, 16-18' li yaşlarda zirveye çıkar ve 20'li yaşlarda sona erer.²² Bunun bir neticesi olarak zaman zaman mevcut dini kabuller dışında farklı yönelişler gözlenebilir. Bu tema altında, gençlerin ateist ya da deist yönelimleriyle ilgili tezler alınmıştır.

28. Muzaffer Telimen, *Alevi Gençliği Ve Ateizm: İstanbul Ve Tunceli Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. A. Yılmaz Soyger, 2012.

Tezde, alevi gençlerin ateizme yakınlığı ve bunu oluşturan temel faktörler, İstanbul ve Tunceli'de öğrenim gören liseli gençler üzerinden ele alınmıştır. Nitel bir araştırmadır ve derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak 45'i İstanbul'da, 30'u Tunceli'de yaşayan ve kendilerini tanrı tanımaz ateist olarak tanımlayan 75 kişi ile görüşülmüştür. Şu sonuçlara varılmıştır: Alevilerin İslamiyet'in ilk asrından beri farklı coğrafyalarda gördükleri baskılar, yaşadıkları dini ve toplumsal dışlanışlık, günümüze değin yaşanan sosyal değişim, göç, şehirleşme, bireyselleşme ve küreselleşme gibi olgular ve materyalizm ve pozitivizm etkileri, bu kesim gençliğinin daha çok sosyalist siyasi düşünce etkisinde şekillenmelerine ve zaman zaman da ateizme yönelmelerine sebep olmuştur. Tez, toplumumuzda ana dini yönelim olan Sünni çizginin dışındaki gençlerin farklı dini temayüllerini ele alması bakımından da ayrıca dikkat çekicidir.

29. Sacide Çalışkan, *Z Kuşağında Deizm Algısı Ve Deistliğe Yönelten Sosyolojik Faktörler*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Alperen, 2021.

Tezde, Z kuşağı mensuplarının, son yıllarda özellikle gençler arasında yaygınlaşmaya başlayan deizm konusundaki algıları ve bunun arkasındaki toplumsal unsurlar araştırılmıştır. Nicel yöntem kullanılmış ve 701 gençle internet üzerinden anket yapılmıştır. Katılımcıların deizme yönelme oranları çok yüksek olmamakla beraber belli düzeyde deizm algılarının olduğu tespit edilmiştir. Bunun arkasındaki nedenler ise şu şekilde sıralanmıştır: İnançla ilgili şüpheleri, sosyal çevreleriyle yaşadıkları çatışmalar, gelenek ve modern arasında yaşadıkları gerilim, baskıcı din eğitimi, din-bilim çatışması, adalet ve güven sorunu, kötülük problemi, dinin temsilindeki problemler, rol-model eksikliği, din diliyle ilgili sorunlar. Araştırmacı, kendisinin geliştirdiği "Deizm Algısı Ölçeği"ni kullanmıştır.

²² Abdülkerim Bahadır, "Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler". *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, DEM Yayınları, (İstanbul: DEM Yayınları, 2015), akt.Fatma Günaydın, "İmam Hatip Liselerinde İnanç Soru(n)ları" *Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm*, (Van: Ensar Neşriyat, 2017), 329.

2.1.9. Köy Gençliği

Sosyal determinasyon ilkelerinden olan mekân/coğrafya, dini yaşantıyı da etkileyen unsurlardandır. Aşağıdaki tezde, gençlerin dini hayatı bir köy örneği üzerinden araştırılmıştır:

30. Uğur İşçi, *Köy Gençliği Ve Din -Küpeli Köyü (Özvatan-Kayseri) Örnek Olayı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma-*, Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. Ünver Günay, 1994.

Tezde, gençlik-din ilişkisi, Kayseri'nin Özvatan ilçesine bağlı Küpeli köyü üzerinden incelenmiştir. Nicel yöntemin kullanıldığı çalışmada köydeki gençlere anket uygulanmıştır. Tezde gençlerin inanç ve ibadetle ilgili tutum ve davranışlarına ilişkin sorulara ilaveten sosyal hayatlarında din; aile ve evlilik ilişkileri, yaşlılara bakış açıları, ahlaki davranışları ve siyasetle ilgili görüşleri gibi başlıklarla irtibatlı olarak ele alınmıştır. Varılan sonuçlar şöyle özetlenebilir: Gençlerin inanç noktasında problemlerinin olmadığı ancak beş vakit namaz gibi sık ve düzenli yapılması gereken ibadetleri yerine getiremedikleri anlaşılmıştır. Özellikle Almanya'ya göç olması, köyde sosyal değişmeyi hızlandırmıştır. Dini anlama ve yaşama hususunda, yaşlılarla aralarında ciddi farklılıklar bulunsa da din gençlerin hayatlarında önemli bir referans noktası olarak varlığını devam ettirmektedir.

2.1.10. Kadın-Erkek İlişkileri

Kadın-erkek münasebetleri, sosyal hayatta dinin etkisinin en iyi gözlemlenebileceği alanlardan biridir. Gençler bu konuda nasıl bir tavır sergiliyorlar ve bu tavırlarında dini kanaatleri nasıl bir rol oynuyor? Aşağıdaki araştırma bu temel sorulara cevap bulmak üzerinedir.

31. Mehmet Akif Gümüş, *Dini Kanaatler Açısından Üniversite Gençliğinde Kız-Erkek İlişkileri (Marmara Üniversitesi Örneği)*, Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İlahiyat Ana Bilim Dalı/Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kürşat Demirci, 2006.

Araştırmada, kız-erkek ilişkilerinde dini kanaatlerin etkili olup olmadığı üniversite gençleri üzerinden anlaşılmasına çalışılmıştır. Nicel yöntem kullanılarak 223 üniversite öğrencisine anket uygulanmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır: Gençlerin kadın-erkek ilişkilerine bakışlarında, dini algıları, yetişme tarzları ve içinde buldukları üniversite ortamı etkilidir. Bu etkilerle kız-erkek ilişkilerine yönelik kanaatleri, ya aşırı serbestlik/sınırlı serbestlik şeklinde ya da dini-millî ve kültürel mesajların çizdiği çerçevede şekillenmiştir.

2.1.11. Mahremiyet

En genel anlamıyla, “kişinin kendi başına kalabildiği, istediği gibi düşünüp davranabildiği ve başka kimselerle nasıl, ne zaman ve hangi şekilde irtibat kuracağını

kendisinin belirlediği bir alan olarak tanımlayabileceğimiz mahremiyet²³ modern dönemde hem bireysel hem de toplumsal anlamda değişmiş ve dönüşmüştür. Durumun gençler nezdinde nasıl dönüştüğü aşağıdaki tez üzerinden izlenebilir.

32. Nalan Çelikoğlu, *Türkiye'de Üniversite Gençliğinde Mahremiyetin Dönüşümü*, Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İlahiyat Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. M. Tayfun Amman, 2007.

Tezde, çeşitli faktörlere bağlı olarak ortaya çıkan mahremiyet algısındaki değişim, üniversite gençliği üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada, nitel yöntem kullanılmış ve 37 kişiyle görüşülmüştür. Çalışmada mahremiyet kapsamına giren unsurlar, bazı uzuvlar, aile içi hayat, evle ilgili hemen hemen her şey, dini siyasi düşünceler, kadın erkek ilişkileri ve cinsellikle ilgili hususlar olarak belirtilmiştir. Araştırmada, kişiye ait özel alanın gittikçe daraldığı günümüzde, mahremiyetle ilgili görüşlerin de esnek hale geldiği; mahremiyetin sınırlarını daha çok kültürün belirlediği ve dini inancı olmayan birinin de mahremiyet duygusuna sahip olabileceği ve mahremiyet algısının tümüyle değiştiğini söylemenin mümkün olmadığı gibi sonuçlar elde edilmiştir.

2.1.12. Toplumsal Cinsiyet

Biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal cinsiyet (gender), kadın ve erkeğe yüklenen toplumsal ve kültürel anlamlar, biçilen roller ve verilen sorumlulukları kapsar. Bir anlamda erkekler ve kadınlar arasındaki toplumsal ve kültürel farklarla ilgilidir.²⁴ Sosyoloji literatürüne girdiği 70'li yıllardan bu yana üzerine çokça çalışılan bu konu, dinle ilişkisi açısından da incelenmeye devam etmektedir. Kavram gençlikle ilgili çalışmalarda da ele alınmıştır:

33. Harun Tunç, *Toplumsal Değişim Sürecinde Din Ve Toplumsal Cinsiyet -Lise Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma-*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ali Kirman, 2013.

Bu tezde, toplumsal değişim sürecinde, liseli gençlerin dini tutum ve davranışları, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum ve davranışları ve unisex yaşama yönelik tutum ve davranışları farklı değişkenlerle irtibatlı olarak ele alınmıştır. Araştırma niceldir ve 423 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, liseli gençlerin dini inanç, tutum ve davranışlarının, geleneksel cinsiyet rollerinin oluşmasında, benimsenmesinde ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynadığı; gençlerin hayatlarında dine yer verme dereceleri fazlaştıkça, geleneksel

²³ Mehmet Yüksel, "Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi", *Ankara Üniversitesi İletişim Dergisi*, 58/1 (2003), 182-213, 182. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/36195>

²⁴ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, haz. Cemal Güzel, (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2013), 505.

toplumsal cinsiyet rollerini daha çok benimsedikleri, dini eğilimleri azaldıkça ise bu tür kalıplara karşı çıktıkları tespit edilmiştir.

2.1.13. İdeal Gençlik Tasavvuru

Her toplum kendi değerleri ve normları üzerinden ideal bir gençlik tasavvuru sunar. Aşağıdaki çalışma, bu tasavvuru, son dönem Türk düşünce tarihinin önemli isimlerinden olan Nurettin Topçu üzerinden sunmaktadır.

34. *Emine Yiğit Aras, Son Dönem Düşünürlerin Gençlik Tasavvuru, Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İlahiyat Anabilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd.Doç.Dr. Fatma Odabaşı, 2014.*

Tezde, “gençliğin üstün rol- modellere ihtiyacı vardır” ana hipotezinden hareket ederek Topçu’nun ideal gençlik için rol-model olarak sunduğu “millet mistikleri” ve bunların ortak özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu tez, araştırmamızda yer alan iki teorik çalışmadan birincisidir ve dokümantasyon/belge tarama tekniği kullanılarak yapılmıştır.

2.1.14. Evlilik

Günümüz gençliğinin aile ve evliliğe bakışı, bu bakışı yönlendiren temel unsurlar önceki kuşaklardan farklılaşmıştır. Aşağıdaki çalışma bu başlıkla ilgili tek çalışma olarak konuyla ilgili önemli ipuçları sunmaktadır.

35. *Vildan Dindar, Gençlerde Evlilik Yaşının Uzaması Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma, Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Öğr. Üy. Fatma Odabaşı, 2019.*

Tezde, gençlerde evlilik yaşının uzamasının ardındaki sosyokültürel ve dini unsurların neler olduğu araştırılmıştır. Nitel yöntemin kullanıldığı araştırmada, dindar-kentli-eğitilmiş 15 kişiyle görüşmeler yapılmış ve şu tespitlere varılmıştır: Aile ve evlenme konusundaki temel motivasyon kaynağı din değildir. Bu konudaki davranışlarda, dünyevi zevk ve beklentiler daha belirleyicidir. Evlilik yaşını geciktirici unsurlar, şehirleşme, eğitim seviyesindeki yükselme, bireyselleşme, özgürlük fikri, kadının iş hayatına katılımı ve dengini bulamamadır.

2.1.15. Hedonizm

Haz, özellikle günümüz gençliğini tanımlarken kullanılan başat kavramlardan biri haline gelmiştir. Gençler fiziksel zevkler peşinde mi koşuyor, hedonist eğilimleri nelerdir ve bunlar dini tutumlarıyla nasıl bir etkileşim içindedir? Aşağıdaki çalışma bu ve benzeri birçok soruya cevap arayan, konuyla ilgili nadir çalışmalardandır.

36. *Fatma Nur Şengül, Gençlerde Dini Tutum Ve Hedonizm, Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Halil Aydınalp, 2021.*

Tezde, Üniversite gençliğinde dini tutum ve hedonizm ilişkisi Z Kuşağı üzerinden ele alınmıştır. Nicel yöntemle, 1001 kişiye anket uygulanmıştır. Hedonizmde, araştırmacının geliştirdiği bir ölçek; dini tutumda ise “Ok-Dini Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, gençlerin hedonizm eğiliminde oldukları ancak bu eğilimin kuvvetli olmadığı; gençlerin hedonizm eğilimleriyle dini tutumlarının birbirini aşındıran sınırlarda bir arada olduğu tespit edilmiştir.

2.1.16. Dini Bireyselleşme

Modernleşmenin önemli unsurlarından biri olan bireyselleşme²⁵ dinle ilişkisi açısından da ele alınan bir kavramdır. Aşağıdaki çalışma, bireyselleşmenin, dini anlamadaki ve yaşamadaki etkisini farklı kesimler üzerinden ele alan çeşitli çalışmalardan biridir.

37. Sıddık Ağçoban, *Üniversite Gençliğinde Dini Bireyselleşme*, İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Danışman: Doç.Dr. İsmail Demirezen, 2020.

Çalışma, İslam dünyasında dini anlamda bireyselleşmenin tamamen kendi iç dinamiklerine göre ve kendine özgü bir nitelikte olduğu ve bunun frekansının en azından günümüz için düşük olduğu iddiasıyla şekillenmiş ve bu durum üniversite öğrencileri üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Nicel yöntem kullanılarak, İlahiyat ve Fen-Edebiyat Fakültelerinde okuyan öğrencilere anket uygulanmış ve bulgular mukayeseli bir biçimde sunulmuştur. Şu sonuçlara varılmıştır: İlahiyat Fakültelerinde formel din eğitimi alan gençler, dini anlamada ne tamamen geleneksel ve kolektivist ne de tamamen bireyseldirler. Aldıkları din eğitimine rağmen dini anlamada tamamen bağımsız hareket etmemekte ve “aracılı” anlama eğilimindedirler. Formel din eğitimi almayanlar, postmodern nitelikte bir bireysellik sergilerler ve dini daha kişisel ve subjektif bir olgu olarak algırlar. Akli kaynaklara eğilimli olmakla beraber, tamamen modernist değillerdir. Postmodern bir bireysellik sergilerler.

2.1.17. Zihniyet

Sosyologların, değerler sisteminin oluşturduğu “düşünüş, duyuş, davranış tarzı”, “dünya görüşü” olarak tanımladıkları zihniyet,²⁶ kişinin insana, tabiata, eşyaya ve olaylara bakışını şekillendiren temel unsurlardandır. Zihniyetin oluşumunda etkili olan birçok unsur vardır ve din de bunlar arasındadır. Gençlerin zihniyetlerinin oluşumunda din ne kadar etkilidir? Din Sosyolojisi gençlik çalışmalarında bu konuya da yer verilmiştir.

38. Köksal Pekdemir, *Din Ve Zihniyet: Gençlik Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim

²⁵ Abdurrahman Kurt, *Din Sosyolojisi*, (Bursa: Sentez Yayıncılık, 2020), 238.

²⁶ Ünver Günay, “İktisadi Ahlak ve Din”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1986), 113.

Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi Danışman: Yrd. Doç. Dr. Birsen Banu Okutan, 2018.

Tezde kendisini dindar olarak tanımlayan gençlerin zihniyet dünyasında dinin nasıl konumlandığı, din-disiplin, din-ibadet, din-tüketim ve din-medya üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Nitel yöntem kullanılarak 20 gençle mülakat yapılmıştır. Araştırmanın sonuçları şöyle özetlenebilir: Din, ibadet ve aidiyet gibi belli noktalarda gençlerin davranışlarını üst seviyede etkilerken, pratik hayatta bu etki azalmakta ve din gencin kimliğinde, kendi bilinçli tercihinden/sahiplenmesinden çok aile ve çevrenin tesiriyle edinilmiş bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.18. Girişimcilik

Sosyoloji girişimciliğin ortaya çıkışında etkili olan toplumsal, ekonomik, kültürel ve dini koşulları inceler. Sosyologlar, girişimciyi “*yerleşik prosedürlere ve hedeflere daha sık uyum sağlayan geleneksel işletme sahibi, kapitalist veya profesyonel yöneticiye karşıt olarak, iş alanında yaratıcı yenilikler yapan kişi şeklinde tanımlarlar*”²⁷ Gençlik dönemi, kişinin yaratıcılığa ve yeniliklere daha istekli ve kabiliyetli olduğu bir dönemdir. Aşağıdaki çalışma gençlik-girişimcilik ve din ilişkisini inceleyen nadir çalışmalardandır.

39. Abdurrahim Alanoğlu, *Genç Çiftçilerde Girişimcilik Ve Din: Yaş Ve Cinsiyet Değişkenleri Bağlamında Sosyolojik Bir Araştırma*, Çukurova Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Mehmet Ali Kirman, 2019.

Girişimciliğe yönlendirilen genç çiftçilerin dini tutum ve davranışları, yaş ve cinsiyet bağımsız değişkeni üzerinden araştırılmıştır. Nicel yöntem kullanılan araştırmada, 150 kişiye anket uygulanmıştır. Şu tespitler yapılmıştır: Yeni bir kategori olan ve sayıları her geçen gün artan girişimci gençler, geleneksel değerlerin hakim olduğu tarım toplumunda yaşamalarına rağmen, dini yaşantılarında sekülerleşme eğilimli bir değişim görülmektedir. Bu değişim hem inanç ve ibadet alanıyla hem de tarımsal faaliyetlerde dini davranışların (başlarken besmele çekmek, dua etmek, sadaka vermek, türbe ziyaretinde bulunmak) yerinin/etkisinin azalmasıyla ilgilidir. Kadın girişimcilerin geleneksel değerlere daha bağlı oldukları görülmüştür.

2.1.19. Müzik Tutumları

Müzik bireysel bir ifade aracı olmasının yanında sosyal bir olgudur ve toplumsal, ekonomik, politik, kültürel ve dini işlevleri vardır. Müzik Sosyolojisi, müziğin ortaya çıktığı toplumsal koşulları ve diğer sosyal kurumlarla olan ilişkisini ele alır. Aşağıdaki çalışma Müzik Sosyolojisi- Din Sosyolojisi ve Gençlik Sosyolojisinin kesiştiği bir alanda yer alır.

²⁷ Gordon Marshal, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akinhay - Derya Kömürcü, (Ankara : Bilim ve Sanat Yayınları, 1999), 271.

40. Şeyma Arslan, *Yüksek Dini Öğrenim Gören Gençlerin Müziğe Yönelik Tutumlarını Etkileyen Sosyo-Kültürel Ve Dini Faktörler*, Bursa Uludağ Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Vejdi Bilgin, 2019.

Tezde, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin müzikle ilgili tutum ve davranışlarını etkileyen sosyokültürel ve dini faktörler incelenmiştir. Nicel yöntem kullanılmış ve Bursa, Ankara, Kayseri ve Diyarbakır'daki İlahiyat Fakültelerinin 1. ve 4. Sınıflarında okuyan 596 kişiye anket uygulanmıştır. Sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz: İlahiyatçı gençler müzikle helallik-haramlık-tartışmasının ötesinde dinleyici ve uygulayıcı olarak ilgilenmektedirler. Tür olarak en çok Türkçe popu tercih etmekte ve dinledikleri sanatçıların dini hassasiyete sahip olup olmamalarıyla ilgilenmemektedirler. Müziğin maneviyata tesiriyle ilgili, yaş grubuna göre farklılaşan tutumlara sahiptirler. Genel olarak ilahiyat öğrencilerinin müzikle ilgili tutum ve davranışlarının olumlu olduğu tespit edilmiştir.,

2.1.20. Modern Cihat

İslam literatüründe önemli bir yeri olan "cihat" kavramı, modern dönemde de etkinliğini devam ettirmektedir. Aşağıdaki çalışma, araştırma kapsamımızda uygulamalı olmayan ikinci çalışmadır ve "klasik cihat anlayışındaki değişimi", "modern cihat" kavramsallaştırmasıyla sunmaktadır:

41. Nida Nur Bayram, *Modern Cihat: Cihat Bölgelerine Giden Türk Gençler Üzerinde Biyografik Bir Araştırma*, Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Halil Aydınalp, 2019.

Tezde, İslam'da cihat anlayışı, klasik cihat anlayışının modern dönemdeki dönüşümü ele alınmış ve 1980 sonrasında cihat hareketlerine katılan Türk gençlerine ait biyografiler üzerinden analizler yapılmıştır. Elde edilen sonuçların başlıcaları şunlardır: Fiili işgal altında olan ve iç savaş bulunan İslam bölgeleri, modernlik karşılığında rağmen, modern diyebileceğimiz sivil nitelikli bir cihat hareketini tetikler durumdadır. Bunun nedenleri şunlardır: Fiili yabancı işgali, mevcut otoritenin bu işgali önleyememesi ve onların destekçileri olarak görülmesi, buraların savunulmasının dini bir zaruret olarak kabulü, cihat ve şehitliği teşvik eden dini idealizm, iletişim araçları vasıtasıyla İslam dünyasındaki çatışmalardan ve bu bölgelerdeki örgütlenmeden daha çok haberdar olunması. Tüm bunlara farklı ferdi motivasyonlar da eklenince gençler bu bölgelerdeki cihada katılmışlardır.

SONUÇ

Bu çalışma, İlahiyat Fakültelerinin Din Sosyolojisi anabilim dallarında, gençlik ve din üzerine yapılan tezlerle ilgili bibliyografik bir değerlendirmedir. Tespit edilen kırk bir tez nicel ve nitel açıdan analiz edilmiştir. Nicel değerlendirmede tezlerin türlerine, yıllarına, üniversitelerine, yöntemlerine, temalarına ve alt gruplarına göre

dağılımını gösteren istatistiki bilgiler verilmiştir. Nitel değerlendirmede ise yirmi tema belirlenmiş ve ilgili tezler, konu, yöntem ve varılan sonuçlar dikkate alınarak özetlenmiştir. Bu değerlendirmeler ışığında şu tespitlere varılmıştır:

Din Sosyolojisi alanında, 1990’lı yıllardan itibaren gençlik – din konusuna yöneliş başlamış ve özellikle 2000’li yıllardan itibaren gözle görülür bir artış olmuştur. İlk dönem Din Sosyolojisi çalışmaları, yabancı literatürdeki kavramsal ve teorik çerçeveyi aktarıcı özellikteyken gençlik-din konulu tezler, doğrudan Türkiye gençliği ve buradaki meseleler üzerinden başlamıştır. Gençlerin din algısı, dini inanç tutum ve davranışlarına dair dini hayat çalışmaları öncelikli başlıklar olmuşsa da zamanla, Din Sosyolojisinde görülmeye başlayan konu çeşitliliği gençlik çalışmalarına da yansyarak gençlik din-ilişkisi, sosyalleşme, sekülerleşme, tüketim ve toplumsal cinsiyet gibi farklı olgularla ilişkilendirilerek araştırılmıştır. Tüm tezlerde, gençlik-din ilişkisi, çok boyutlu dindarlık yaklaşımıyla ve çeşitli sosyo-demografik değişkenlerle etkileşimi çerçevesinde ele alınmıştır. Tema çeşitliliğine rağmen bu gün üzerinde fazlaca konuşulan ve din algısı üzerinde etkili olan sosyal medya, siyaset ve gündelik yaşam gibi konuların çeşitli alt başlıklarıyla ilgililerini beklediğini söylememiz gerekir.

Çalışma esnasında, “üniversite gençliği, lise gençliği, yurt dışı gençliği, dezavantajlı gençlik, Y ve Z kuşağı, köy ve kasaba gençliği gibi bazı gençlik alt grupları ortaya çıkmıştır. Üzerinde en çok çalışılan kesim “okuyan gençlik” diye adlandırabileceğimiz üniversiteli ve liseli gençliktir. Genç nüfusun önemli bir kısmını oluşturan çalışan/işçi gençlik ve engelli gençlik gibi alt gruplar çalışılması gereken konular arasındadır. Ayrıca 15-25 (hatta30) yaşlarını kapsayan gençlik kesimi kendi arasında cinsiyet-egitim-ekonomik durum gibi kategorik ayrımlara tabi tutularak farklı çalışma başlıkları çıkartılabilir.

Tezlerin genelinde nicel metodolojik yaklaşım hâkim olmakla beraber son yıllarda daha ziyade nitel yaklaşımın benimsenmeye başladığı dikkat çekmektedir. Nicel yaklaşımın bir sonucu olarak derinlikli çözümlenmelere gidilemeden sadece genel manzaranın tasvir edilmesiyle yetinilmiştir. Bu eksiklik her iki yöntemin karma biçimde kullanılmasıyla giderilebilir.

Gençlik-din çalışmaları teorik alt yapı bakımından zayıf görünmektedir. Bunun temel nedeni, tezlerin büyük çoğunluğunun aktarıcı/yansıtıcı nitelikteki yüksek lisans çalışmalarından oluşması ve derinlikli kuramsal bağlantı ve analizleri içeren doktora çalışmalarının sayıca çok az kalmasıdır. Sosyal teorinin gençliği ele alış biçimiyle Din Sosyolojisi teorileri arasında irtibat noktaları kurularak gençlik-din ilişkisine dair kuramsal yaklaşımlar geliştirilebilir. Gençlik çalışmalarına ilgi duyan ve rehberlik eden danışman hocaların, öğrencilerini teorik çalışmalara yönlendirmesi bu eksikliğin giderilmesinde etkili olabilir. Konuya duyulan akademik alakanın arttırılması da gençlik-din çalışmalarına ivme kazandırması açısından önem arz eder. Bazı fakültelerde konuyla ilgili seçmeli derslerin var olduğunu bilmekle beraber bunun yaygınlaştırılmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Sosyolojinin amaçlarından biri de davranış örüntülerini/davranış kalıplarını tespit ederek “ideal tip”ler sunmaktır. Tezlerden hareketle net bir “gençlik dindarlığı tipolojisi” sunmak mümkün değildir ve bu tür bir genelleme doğru da değildir. Bununla birlikte gençlik dindarlığıyla ilgili şu noktaların altını çizmek mümkündür: İçinde buldukları dönem gereği dine akılcı, şüpheci ve bireysel yaklaşmaktadırlar. Bu tavır, sağlam bir inanca sahip olmalarını sağlayabildiği gibi ilgisizliklerine veya inançsızlıklarına da yol açabilmektedir. Temel iman esaslarına inanma noktasında çok problemleri bulunmamakla birlikte hem ibadetleri yerine getirmekte hem de sosyal hayatta dini referanslara göre hareket etmekte sıkıntı yaşamaktadırlar. Ne tamamen geleneksel ne de tamamen moderndirler. Dinle seküler olanın bir arada bulunduğu karmaşık, dinamik ve çok boyutlu bir dindarlığa sahiptirler. Altı çizilen hususların tamamı, ayrı başlıklar halinde ve ilahiyat içindeki farklı bilimlerle yapılacak interdisipliner/multidisipliner çalışmaları gerektiren konulardır.

Sonuç olarak yöntem ve içerik bakımından noksanlıkları bulunsa da Türkiye’de, başlangıç aşamasında olan bir “Gençlik Din Sosyolojisi”nden söz etmek mümkündür. Yukarıda zikredilen eksiklikler, yapılacak yeni çalışmalarla giderilebilir. Bu tür bibliyografik değerlendirmeler, güçlü ve zayıf yönleri ortaya koymak ve ilgililerine rehber bir metin sunmak açısından faydalı olup zaman zaman güncellenmesi gereken çalışmalardır.

KAYNAKÇA

- Akyüz Niyazi – Gürsoy, Şahin – Çapçioğlu, İhsan. “Sosyolojide Yönteme Giden Yollar Üzerine”, *Toplum Bilimleri Dergisi*. 1/3 (2006-2009), 79-95.
- Akyüz, İsmail. “Türkiye’de Gençlik, Din Ve Değerler Konusunda Yapılan Ampirik Araştırmaların Yöntem Ve İçerik Analizi”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XVII/30 (2014), 1-20.
- Bahadır, Abdülkerim. “Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler”. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. İstanbul: DEM Yayınları, 2015.
- Bayhan, Vehbi. “Türkiye’de Gençlik Sosyolojisi Çalışmaları”, *Sosyoloji Konferansları* 52 (2015), 355-390.
- Çapçioğlu, İhsan. “Türkiye’de Din Sosyolojisi: Tarihsel Arkaplan ve Yeni Gelişmeler”. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2/1 (2009), 219-233.
- DEM, *Gençlik ve Din, Değer, Ahlak Konulu Eserler Bibliyografyası (1910-2017) Türkiye Gençlik Bibliyografyası Serisi-1*. İstanbul: Çınar Matbaacılık, 2019.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*, haz. Cemal Güzel. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2013.
- Günay, Ünver. "İktisadi Ahlak ve Din". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1986), 109-128.
- Kurt, Abdurrahman. *Din Sosyolojisi* Bursa: Sentez Yayıncılık, 2020.

- Marshal, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay - Derya Kömürçü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- Nacak, İbrahim. “Kuşak Sosyolojisi: Kavramsal ve Metodolojik Temeller”, *Sosyoloji Divanı*. 7/13 (2019), 9-29.
- Necipoğlu, D – Bebiş – Seviğ E. Ümit. H. “Dezavantajlı Gruplar (Göçmen, Mülteci, Sığınmacı, Gey, Lezbiyen, Mahkumlar...) Ve Kültürel Yaklaşım”. *Kültürlerarası Hemşirelik*. ed. G. Tanrıverdi. 68-75. Ankara: Türkiye Klinikleri, 2019.
- TÜİK, “İstatistiklerle Gençlik 2020”. Erişim 07.10.2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2020-37242>
- Yaman, Miraç. “Türkiye’de Gençlik Sosyolojisi Çalışmalarına Dair Bibliyografik Bir Değerlendirme”. *Alternatif Politika* 5/2 (2013), 114-138.
- Yüksel, Mehmet. “Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi”. *Ankara Üniversitesi İletişim Dergisi*. 58/1 (2003), 182-213. Erişim 10.10.2021. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/36195>